

Estatuen arteko mugaren eragina Garazi ibarreko euskaran

Alexander Artzelus Muxika
Euskal Hizkuntzalaritza eta Filologian dokorea

Lan honen helburua da izartzea muga politikoak euskararen hizkuntza-aldakortasunean duen eragina. Horretarako, Garazi ibarreko euskara aztertu dugu, muga politikoak erdi-erditik zatitzen baitu: Luzaide herria Espainiako estatuan dago, eta gainerako herriak, berriz, Frantziako estatuan. Lana aitzina eramateko, geografia eta adina aldagai sozialak kontuan hartu ditugu, eta 7 hizkuntza-aldagai, arlo fonikokoak eta morfologiakoak. Gure hipotesia da adinekoen artean batasun linguistikoa dela nagusi mugaren alde banatan. Gazteen artean, ordea, muga politikoa hizkuntza-muga bihurtzen ari delakoan gaude, frantsesaren/gaztelaniaren eta Iparraldeko batuaren/Hegoaldeko batuaren eraginez. Datuek hasierako hipotesia frogatu dute. 48 lekukoren informazioa jaso dugu ordu eta erdi-bi orduko elkarrizketa erdi-gidatuaren eta libreen bidez. Datuak aztertzeko, *Mixed Logistic Regression* analisi estatistikoa gauzatu dugu R programaren bidez.

GAKO-HITZAK: Soziolinguistika · Dialektologia · Muga politikoa · Hizkuntza-aldakortasuna.

The influence of the political border between France and Spain in the basque dialect of Garazi valley

The aim of this work is to measure the linguistic influence of the political border in Basque. For that purpose, we have analysed the dialect of Garazi valley, because the border between Spain and France divides this territory: the town Luzaide is in the Spanish State, and the rest of the towns are in the French State. We have considered the social variables Geography and Age, and 7 phonetical/phonological and morphological linguistic variables. Our hypothesis is that among the elders we have a linguistic continuum in both sides of the border. Nevertheless, the continuum is getting broken among the youngest people, because of the influence of French/Spanish and the supralocal varieties called Iparraldeko batua/Hegoaldeko batua. Initial hypothesis has been proved. We have conducted semi-guided and free interviews that lasted one hour and a half or two hours with 48 informants. To analyse the data, we have carried out the *Mixed Logistic Regression* statistical analysis with R program.

KEY WORDS: Sociolinguistics · Dialectology · Political border · Language variation.

<https://doi.org/10.26876/uztaro.123.2022.6>

Jasotze-data: 2021-12-27 *Onartze-data:* 2022-02-07

1. Sarrera

Lan honen helburua da izartzea Espainiako eta Frantziako estatuen arteko mugak Garazi ibarreko euskararen duen eragina. Auer eta Hinskensek (1996) diotenez, maila internazionalan, muga politikoek dialektoen *continuum* zaharrak muga dialektal bihurtzen dituzte. Hots, dialektoen arteko konbergentzia dibergentzia bilakatzen da mugan. Garazi ibarra gune ezin hobea dugu muga politikoak hizkuntzan duen eragina izartzeko; izan ere, horrek erdi-erditik zatitzen du ibarra, eta, nola ez, eragina izaten ari da bertako bizian, harremanetan eta hizkuntzan. Beste era batera erranik, ibarreko geografia fisikoaren eta politikoaren eraikuntza soziala aldatzen ari da, eta horrek eragin zuzena du hizkuntzan; hain zuzen ere, lehen batasuna nagusi zen lekuan, dibergentzia ari da gertatzen orain.

Gure hipotesia hauxe da: adinekoen artean, espero dugu muga politikoaren bi aldeetan Garaziko *base dialect*-aren *continuum*-a aurkitzea. Alabaina, gazteen artean, muga politikoak hizkuntza-muga bihurtzen ari dela uste dugu; hau da, *continuum* hori hausten ari dela. Horretan eragina dute, bistan den bezala, estatu horietan nagusi diren hizkuntza nazional handiek; hots, gaztelaniak eta frantsesak. Hala ere, horietarik landa, bada bestelako eraginik ere. Euskarak badu bere barietate estandarra: euskara batua. Dena den, mugaren alde banatan, egitura politiko-administratibo desberdina dugu; Euskal Herrian, bi errealitate bereiz sortu dira, eta, horren eraginez, bi barietate supralokal handi garatzen ari dira: Hegoaldeko batua mugatik hegoaldera, eta Iparraldeko batua mugatik iparraldera. Gure hipotesia da, muga dela eta, harreman sozial eta identitate desberdinak sortzen ari direnez, Garaziko euskara ere zatitzen ari dela, desberdintzen.

Aldaketa hau izartzeko geografia eta adina aldagai sozialak hartuko ditugu kontuan, adinean beheiti joan ahala, bereizkuntza geografiko-linguistikoa nola gertatzen den ikusi ahal izateko. Muga politikoak egiten duen banaketa kontuan hartzeaz gain, ibarra sei eremutan banatu dugu, irizpide sozial eta geografikoei jarraituz, eta horrela, zein eremu den gordetzaille eta zein den berritzaille ere ikusi eta azaldu ahal izanen dugu. Adinari dagokionez, hiru belaunaldi (adinekoak, helduak eta gazteak) bereizi ditugu.

Hizkuntza-ezaugarriei helduz, berriz, zazpi hautatu ditugu; arlo fonikoaren eta morfologiaren barnekoak: dardarkariak, [t]→<t>/[i, j] bilakabidea, ∅→<ə>/C_## bilakabidea, ablatibo plurala eta mugagabea, aditz laguntzaile ditransitiboaren erroa, aditz laguntzaile ditransitiboetako eta datibodun aditz laguntzaile iragangaitzetako datiboaren lehen pertsonako morfemari dagokion lehen kontsonantea ahostuna edo ahoskabea izatea, eta destinatiboa. Horietarik, lehen hirurak frantsesaren eraginez hedatzen ari dira, laugarrena eta bosgarrena Hegoaldeko batuaren eraginez, eta azken biak Iparraldeko batuaren eraginez.

Elkarrizketa librea eta erdi-gidatua erabili ditugu 48 lekukoren datuak lortzeko. Ondoren, aldaera bakoitza zenbat aldiz erabili den kalkulatu eta gero, ehunekoak ateratu ditugu, eta *Mixed Logistic Regression* analisi estatistikoa egin dugu R-rekin.

Lehenik eta behin, euskararen hizkuntza-aldakortasunaz egin diren lanen historia errebasatuko dugu. Ondoren, Garazi ibarrari eta bertatik igarotzen den muga politikoari buruz arituko gara. Hizkuntza-ezaugarriak definituko ditugu jarraian, metodologia aurkeztuko dugu, datuen analisiari helduko diogu, eta, azkenik, ondorioak aterako ditugu.

2. Hizkuntza-aldakortasuna euskaran

XX. mendera arte, euskararen hizkuntza-aldakortasunaz aritu diren lanek dialektologia tradizionalatik edan dute; beraz, herriz herri dagoen desberdintasuna ikertzeaz, dialektoen mugak finkatzeaz edota dialektoen sailkapen berriak egiteaz arduratu dira (Ensunza, 2015). Elkarrizketatu izan dituzten lekuko gehienak ongi definitzen dituzte Chambers eta Trudgillek (1998 [1980]) zehazturiko NORMS siglek: Nonmobile Older Rural Male Speakers. Dialekto puru eta egiazkoak aztertu nahi izan dituzte, eta, beraz, adinekoak elkarrizketatu dira, landa-inguruneetako leku isolatuenetakoak, eskolan gutxi ibilikoak, eta, nola ez, gutxi bidaiaturikoak.

Hernández-Campoy eta Almeidaren (2005) ustez, dialektologia tradizionalan, eremuak modu indibidualean aztertu izan dira, eremu horien ezaugarri bereizgarriak bilatuz, eta hizkuntzaz kanpoko eraginak baztertuz. Neogramatikoen hipotesiak onarturik, dialektoak entitate diskretuztat hartzen zituzten, homogeneoak balira bezala, muga dialektalek ongi banaturik. Ez zuten kontuan hartzen gizartearen dinamismoa, ezta beste eremu batzuekiko harremanak ere. Espazioaren funtzioa aldakortasun fonetiko-fonologikoaren, morfosintaktikoaren edo lexikoaren distribuzioa mapetan errepresentatzea baino ez zen (*ibid.*). Erran genezake, gurean ere hala izan dela.

Gainera, sailkapen dialektologiko horiek ezin izan diete aurre egin dialektologia tradizionalak dituen ohiko hutsune metodologikoei; hots, ez da adostu ahal izan zenbat isoglosa behar diren, eta zer izaeratakoak, dialektoak banatu ahal izateko. Hori dela eta, egin diren sailkapenak ikertzailearen beraren erabakiaren fruitu izan dira.

Labovek (1966, 1972) soziolinguistika bariasionistaren alorrean, eta Chambers & Trudgillek (1998 [1980]) edota Hernández-Campoyk (1999) Geolinguistikan egin ekarpenak aski berant heldu dira gurera, XXI. mendean, hain zuzen ere. Faktore soziala aintzat hartu duten lanek aipagarrienetako batzuk genituzke hauek: Haddican (2005), Ensunza (2015), Lujanbio (2016), Eguskiza (2019), eta Norantz corpusa (Oihartzabal, 2009). Garazi inguruari dagokionez, Santaziliaren (2009) lana aipa genezake, eta baita geu azken urteotan egiten ibili garen lanak ere (Artzelus, 2019; 2020a; 2020b; 2021).

Dialektologia tradizionalan, usu, geografia modu objektiboan aztertu dela erranen genuke; hots, gizakiaren kontzepziotik at dagoen espazioa hartu da kontuan. Dударik ez dago espazio objektiboak bertako egitura sozialean eta hizkuntzan nahitaezko eragina duela. Adibidez, bi herriren artean 300 metroko mendilerro bat egoteak, gehiago ala gutxiago, urruntasuna eragingo du herritarren kontzepzioan, eta baita nolabaiteko desberdintasuna ere herri horietako mintzoan. Orografiari dagokionez,

jendeen eta gizataldeen arteko elkarrekintza-maila areagotzen dute, oro har, eremu ordokiek; alta, klasiko bihurtu dira mendilerroekin batera doazen isoglosa-lerroen bilduma edo sortak. Hidrografiari helduz, gizakiak ibaiak ondoan dituzten leku lauak gogoko izan dituzte, ohikoa da erreka ondoko herriek berrikuntzak jaso eta hedatzea, eta mendi zokoetan daudenek, berriz, forma zaharrak leialago atxikitzea (Camino, 2009).

Zernahi gisaz, geografia humanistikoaren ildotik, Johnstoni (2004) jarraituz, lekua eta espazioa sozialki eraikirik daudela uste dugu. Komunitate berean bizi diren populazioko kideek onar dezaketen arren eremu edota unitate politiko berean bizi direla, ez dute denek orientatzen beren burua eremu edo unitate politiko horrekiko era homogeneoan (Eckert, 2004). Johnstonen (2004) arabera, beraz, lekua interakzioaren testuinguru espazialaren eta tenporalaren elementu esanguratsuak bezala defini liteke: lekua ingurunea da, baina giza aktoreen ikuspuntutik ikusten da.

Lekuaren ikuskera pertsonalizatu hori eratzean, faktore batek baino gehiagok dute eragina. Tuanen (1975) arabera, arteak, hezkuntzak eta politikak lekuaren zentzua sistematizatzen eta enfokatzen dute, trenkatu gabea den esperientzia begiarendako eta gogoarendako artikulatuz, eta talde osoko kideendako, lekua «ikusgarri» eginez. Eckertek (2004) eskolen eragina azpimarratzen du, eskolaren bidez kokatzen baitute nerabeek euren burua eremu zabalagoan.

Gure eremuari dagokionez, adibidez, betidaniko harreman estua egon da Garazi ibarra zatitzen duen muga politikoaren bi aldean artean, ez baitago muga geografikorik, eta historikoki, kulturalki, sozialki eta linguistikoki bat izan baita ibar osoa. Muga politikoak ez du garrantzi handirik izan XX. mendearen erdira arte. Handik aurrera, ordea, muga sozial eta linguistiko izaten hasi da estatuek eta administrazioak gero eta pisu handiagoa dutelako bizitza indibidual zein kolektiboan. 3. §-ean arreta handiagoa eskainiko diogu afera honi.

3. Garazi ibarra eta estatuen arteko muga

Garazi Euskal Herriko ekialdean kokaturik dago, Pirinioen magalean. Landa-ingurua da, populazio-dentsitate apalekoa; izan ere, hiririk handienak, Donibane Garazik, 1.580 biztanle baino ez ditu, eta ibar osoak 9.000 inguru bakarrik. Inguruko hiririk handienak Baiona eta Iruñea dira. Lehen Donibane Garazitik 57 km-ra dago, eta bigarrena, berriz, 74 km-ra. Lehen sektoreak garrantzi handia du ibarrean, bost lanpostutik bat eskaintzen baitu (Gaindegia, 2019). Artzaintzak du lekuri nabariena, inguruko mendiek lanbide horretarako erraztasunak eskaintzen baitituzte. Turismoak ere garrantzi handia du, Donibane Garazi Erdi Aroko hiria erakargarri turistiko nabarmena baita Iparraldean. Hala ere, landun baino enplegu gutxiago dago (5.200 landun eta 4.700 enplegu); beraz, bertako biztanle zenbaitek ibarretik kanpora atera behar dute bizia irabaztera. Dena den, azken hamarkadetan, biztanleen hazkunde positiboa egonkortu egin da (% 5,4); beraz, gazteak bertan bizitzen geratzen dira, eta areago, bada kanpotik bertara bizitzera etortzen denik ere (*ibid.*).

Gaur egun, Espainiako eta Frantziako estatuen arteko muga politikoak ibarra bitan zatitzen du. Luzaide herria Espainiako estatuan dago, eta gainerako herriak, UZTARO 123, 109-145

berriz, Frantziakoan. XVI. mendera arte, ez da mugarik izan ibarrean, alde bateko zein besteko herriak Nafarroako Erresumaren barruan baitzeuden. Espainiako Erresumak Nafarroa konkistatu zuenean, Nafarroa Beherea (gaur egun Frantziako estatuan dagoen eremua) bere ber utzi zuen, defenditzeko zaila zelakoan, eta muga Luzaideren azpiko errekan ezarri zuen. 1556an, berriz, Nafarroa Beherean protestantismoa hedatzen hasi zenean, Espainiako erregeak jadanik espainiartzat zuen lurraldea eliza aldetik ere Espainian sartu nahi izan zuen; ordura arte, Baionako diozesiko parte baitzen Luzaide. Iruñekoari lotu zuen, beraz, era horretan, protestanteen erasoei errazago aurre egiteko (Aintziburu, 2009).

Muga erdian egonagatik, luzaidarrek Garazira so jarraitu izan dute; izan ere, 17 kilometroko errepide bihurgunetsu eta aldapatsua pasatu beharra dago Ibañetako mendi lepoan (1.057 metro) gaindi Espainiako estatuko ondorengo herrira, Orreagara heltzeko. Frantziako estatuko ondoko herrira, berriz, Arnegira, hiru kilometro eta erdiko errepide zuzena dago. 1878an zabaldu zuten, gainera, Orreaga eta Luzaide arteko bidea, eta Aintzibururen (2009) ustez, 1900ean hasi zen ohiko komunikazioa Luzaide eta Iruñearen artean. Euskarari dagokionez ere, mugatik iparraldeko hizkerekin batera sailkatu izan dute bertako mintzoa (Bonaparte, 1881; Zuazo, 1998; Irizar, 1999-1). 1. irudian ikus daiteke Luzaide eta beste herrien arteko muga:

1. irudia. Luzaide eta gainerako Garaziko herrien arteko muga politikoa.

XX. mendearen erditik goiti, Mattheierek (1980) aipatzen duen modernizazioa edota Sobrerok (1996) ekonomia-mirakulua izendaturikoa gertatzearekin batera, estatua gero eta presentzia handiagoa izaten hasi da bizitza kolektibo nahiz indibidualdean, bai eskolaren, bai komunikabideen, bai administrazioaren bidez.

Haugenen (1972) arabera, nazioa akzio politiko internazionalaren unitate efektiboa da, eta eraginkorragoa izanen da sozialki ere unitate bakarra bada. Edozein unitatek bezala, bere barruko desberdintasunak gutxitzen ditu eta kanpokoak handitzen. Norbanakoaren identitate pertsonal eta lokalaren gainean, identitate nazionala ezartzen du. Beraz, norbanakoak bere egoa nazioaren barruko beste guztienarekin identifikatzen du, eta naziotik kanpokoekin banatzen du. Hauxe da ideia: barnekohekoa eta kanpo-desberdintasuna. Nazioarekiko leialtasunak komunikazio libre eta bizia eskatzen duenez, ideal nazionalak hizkuntza-kode bakarra behar du. Hori dela eta, hizkuntza gutxiak batasun nazionalaren indar banatzaile izan litezke. Nazioa eta hizkuntza elkarrekin hertsiki loturiko kontzeptu bilakatu dira, beraz (*ibid.*).

Estatuen hizkuntza-plangintza lurralde eleaniztunak «nazio» bihurtzeko erreminta izan da. Politikoki, kode linguistikoki baten edo bakar batzuen inguruan bat etorrarazi dituzte hainbat hizkuntza zituzten herritarrak. Estatuak media eta hezkuntza elebakarraren alde apustu egitearen ondorioz, publiko elebakarraren ilusioa sortu dute, eta linguistikoki eta kulturalki desberdinak izan arren, lurralde bateko taldeek entitate nazional bakarra partekatzen dutelako irudia eratu dute (Anderson, 1991 in Choksi, 2013).

Hori dela eta, azken hamarkadetan, Luzaide eta mugatik iparraldera dagoen Garaziren arteko harreman sozialak zeharo aldatu dira. Egia da luzaidarrek beti egin izan dituztela erosketak Donibane Garazin. Hala ere, besteak beste, eskolari dagokionez, Lehen Hezkuntzako ikasketak herrian egin ondoan, 27 km-ra dagoen Garraldara joan behar izaten dute DBH egitera, eta 63 km-ra dagoen Iruñera Batxilergoa egitera. Donibane Garazin ere badago ikasketok egiteko aukera, baina frantses hezkuntza-sistemaren barnean. 2016. urtean, elkartu egin ziren Arnegi eta Luzaideko eskolak, eta ikusi egin beharko da horrek nola baldintzatuko dituen etorkizuneko harreman sozialak.

Eskolaz gain, ez da ahaztu behar duela ia 30 urtera arte, aduana zegoela Arnegin, eta gauez, langa itxi egiten zela. Horrek ere, dudarik gabe, Garazira buruzko harremanak anitz oztopatu ditu.

Euskararen panorama desberdina da mugaren alde banatan. Luzaide, Nafarroako Foru Komunitatearen zonalde euskaldunean dagoenaz gain, euskara ofiziala da bertan, eta, besteak beste, herritarrek eskubidea dute administrazioan euskaraz aritzeko edota ikasketak euskaraz egiteko. Hain zuzen ere, bertako herri- eskolan, euskara hutsean egiten dituzte ikasketak gazteek 1990eko hamarkadatik goiti. Zernahi gisaz, hegoaldera dauden Espainiako estatuko beste herriak aski erdaldundurik daude aspaldian, eta hala dago Iruñea hiriburua ere. Hori dela eta, gaur egun, euskarak presentzia aski apala du herrian. Mugatik iparraldera, berriz, euskara ez da ofiziala; hots, ez du inolako onarpenik instituzio publikoen partetik. Hori dela eta, herri-militantziari esker dirau bizirik. Gaur egun, eskola publiko eta

pribatu katoliko batzuetan eredu elebidunean ikas badaiteke ere, ikastoletan baino ezin da euskara hutsean ikasi. Bi ikastola daude gaur egun Garazi ibarrean: bata Azkaraten, eta bestea Donibane Garazin bertan.

1980 inguruan, ibar osoan, % 80tik gora euskaldun zeuden (Siadeco, 1979; Irizar, 1981). 40 urte beranduago, ordea, kopuru hori ia erdira jaitsi da (Soziolinguistika Klusterra, 2016). Soziolinguistika Klusterraren arabera, 2016. urtean, Donibane Garazin, kale-erabilera % 4,3koa zen, Donazaharren % 20,7koa eta Izpuran % 15,7koa¹. Euskararen egoera ahula dela eta, pentsatzekoa den bezala, gaztelania eta frantsesa (bakoitza mugaren alde banatan) eragin handia izaten ari dira haren ahoskeran, gramatikan nahiz hiztegian.

Gaztelania eta frantsesa hizkuntza nagusiez gain, Garaziko *base dialect*-aren dibergentzian eragina izaten ari dira Hegoaldeko batua eta Iparraldeko batua deritzen barietate supralokalak. Euskara batua barietate estandarra 1968an sortu zen euskaldun guztien arteko ulermena errazteko eta kohesioa lortzeko asmoz; batez ere, maila formalean. Alabaina, barietate horri Iparraldeko hainbat euskaldunek leporatu izan dio gaztelaniak kutsatuta dagoela eta Gipuzkoako euskarari so dagoela. Errate batera, Euskal Herriko ekialdean, ablatibo plural eta mugagabearen forma *-(e)tarik* da, eta erdialdean eta mendebaldean, berriz, *-(e)tatik*. Euskara batuan biak daude onarturik, baina Gipuzkoan *-(e)tatik* erabiltzen denez, eta probintzia hau denez Euskal Herriko populatuenetako eta euskaldunenetako bat, *-(e)tatik* da gaur egun euskara batuan ia erabat nagusitu dena. Hain zuzen ere, erdialdeko euskalkiari (Gipuzkoa eta ingurukoari) so dagoen euskara batu hori izendatu dugu Hegoaldeko batua. Auer eta Hinskensek (1996) deskribaturiko *regional standard* mailakoa litzateke.

Horren aitzinean, Ipar Euskal Herrian, beren eredu propioa lantzen jarraitu dute. Hain zuzen ere, XIX. mendean, *Euskalduna* astekariari esker, besteak beste, Lapurdiko eta Nafarroa Behereko idazleek euskara-eredu komun bat landu eta garatu zuten, beren hizkeren arteko *levelling*-aren eraginez. Hura, gerora, nafar-lapurtera literario deitu izan da, eta, 1944an, Piarres Lafitte-k *Grammaire basque navarro-labourdin littéraire* lanean deskribatu zuen. Eredu hori erabiltzen dute gaur egun Iparraldean, zenbait aldaketa gorabehera, eta Iparraldeko batua deitzen dute. Barietate horrek izaera lokalagoa du: gure ustez, *regional dialect* mailakoa (Auer & Hinskens 1996).

4. Hizkuntza-aldagaiak

Ondorengo lerrootan, lan honetan aztertu ditugun hizkuntza-ezaugarriak buruzko nondik norakoak emanen ditugu. Aukeratu ditugun aldagaiak arlo fonikoari eta inflexio morfologiari dagozkie; izan ere, usu aipatu izan da hizkuntzaren arlo horiek direla aldakortasuna ikertzeko egokienak, aldaerek maiztasun handia baitute eta sozialki estratifikaturik baitaude (Labov, 1972; Trudgill, 1974). Horrez gain, Garaziko euskararen inguruan lanean aritu ondoren, gure ustez, Iparraldeko batuaren/

---

1. Ez zen egin datuak erabat fidagarriak izateko beste elkarrizketa. Beraz, datuak orientatzeko baino ez daitezke har.

Hegoaldeko batuaren eta frantsesaren eragina argien azaltzen duten ezaugarriak hautatu ditugu.

Dardarkariak:

Euskarak bi fonema dardarkari ditu: [r] eta [r]. Bien arteko kontrastea bokal artean baino ez daiteke gerta, gainerako posizioetan, [r] baino ez baitugu. Azkenaldian, ordea, frantsesaren eraginez, [r] hobikariaren orde, gero eta usuago, [R] ubularra entzuten da lpar Euskal Herrian. Oñederra, Jauregi eta Epeldek (2014) belaunaldiz belaunaldi gertatzen ari den aldaketari erreparatu zioten. Horretarako Norantz corpuseko datuetan oinarritu ziren. Adinekoen % 53,3k zerabilten hobikaria, helduen % 25ek eta gazteen % 12,5ek. Gure eremuari dagokionez, Luzaiden Salaberrik (2000) hobikaria baino ez zuen atzeman. Hitzunen artean bildu ditugun jarrerei helduz, aldagai hau Garazin *salient* edo deigarri dela erranen genuke; hots, pertsona bat Hegoaldekoa edo Iparraldekoa den errateko balio die, nahiz eta mugaren bi aldeetako adinekoek, behinola, apikaria erabiltzen zuten.

[t̪] → <t̪>/_[i, j] bilakabidea:

Euskaraz, /t/ eta /d/ fonemak herskari horzkari apikariak direla diote lan gehienek; errate batera, Hualdek (1998 [1991]; 2003) eta Txillardegik (1980). Gaur egun, ordea, belaunaldi gazteenek, frantsesaren eraginez, Iparraldean, bestelako ebakera dutela erran liteke, ahoskune hobikariko, afrikatu edota herskaria ahosmoduari dagokionez, eta mihiaren lepoarekin ahoskatua. Honela deskriba genezake bilakabide hau: [t̪] herskari horzkari apikaria [t̪] afrikatu/herskari hobikari lepokaria bihur liteke [i] bokalaren eta [j] irristariaren aitzinean; adibidez, *be[t̪i]* → *be[i]* edo *aki[t̪j]a* → *aki[i]ja*. Hitzunen jarrerei dagokienez, Iparraldeko garaztarrek hots lepokaria *pijotzat* dutela erranen genuke; irri eginarazten die, eta beraiek ez direla horrela mintzo erraten dute.

∅ → <ə>/C_## bilakabidea:

Frantsesez, oro har, ez da ohikoa kontsonanteak ebakitzean hitz-bukaeran; hots, *chien* 'txakur arra', *chat* 'katu arra', *jardinier* 'gizonezko lorezaina' [ʃjɛ̃], [ʃa] eta [ʒardinje] ebakitzen dira. Idatzian, ondotik *e* heldu delarik ebaki ohi dira kontsonanteok: [ʃjɛn] *chienne* 'txakur emea', [ʃat] *chatte* 'katu emea', eta [ʒardinjɛr] *jardinière* 'emakumezko lorezaina'. Kate mintzatuan, gibeletik beste hitz bateko hots bat heldu delarik, *e* grafemari dagokion [ə] hotsa ez da ebakitzen usaian: [lafatezoli] *la chatte est jolie* 'katu emea polita da'. Bai, ordea, erranaldi edo *utterance* delakoaren bukaeran dagoelarik: [elɛzɔlilafatə] *elle est jolie la chatte* 'polita da katu emea'.

Hori dela eta, frantsesaren eraginez, mugatik iparraldeko Euskal Herrian, euskaraz, erranaldi bukaerako kontsonanteak frantsesezko kontsonante + [ə] segida moduan berrinterpretatzen dituzte hitzunek. Beraz, *ni jin niz* (ni etorri naiz) [nijiniɛ] ebaki beharrean, ohikoa bihurtu da [nijiniɛə] ebakitzea. Honela azal dezakegu ∅ → <ə>/C_## bilakabidea: deus ez dagoen lekuan [ə] bokala gauza liteke kontsonante ostean eta erranaldi-bukaeran (erranaldi-bukaera adierazi nahi dugu ## ikurren bidez); hala nola *hemen* → *hemen[ə]* eta *hortik* → *hortik[ə]*. Hitzunen

artean, Luzaiden, hots horren kontrako jarrerak entzun ahal izan ditugu, frantses-ahoskera kaskartzat baitute zenbaitek.

Ablatibo plurala eta mugagabea:

-(e)tarik da Garazin, Euskal Herriko ekialde osoan bezala, ablatibo mugagabe eta pluraleko morfema: *etxeetarik* edo *herrietarik*. Zuazok (2008) Nafarroa ekialdeko eta Ipar Euskal Herriko ezaugarritzat du. Nafar-lapurtera literarioari dagokionez, ablatibo plural eta mugagabearen forma -(e)tarik dela aipatzen du Lafittek (1944). Haatik, Euskal Herriko erdialdean eta mendebaldean -(e)tatik erabiltzen da. Euskara batuan bi formak onaturik badaude ere, azken hori ari da indarra hartzen Hegoaldean, erdialdeko euskalkiaren indarra dela eta. Hitzunen artean, ez dugu aldagai honi buruzko jarrera argirik sumatu.

Aditz laguntzaile ditransitiboaren erroa:

Garaziko oinarri dialektalean, Iparralde ia osoan eta Pirinioen hegoaldeko ibarretan bezalaxe, *eradun erroaren gainean eraikiriko aditz laguntzaile ditransitiboak erabiltzen dira. *eradun berreraiketa da, eta -a(u)- formarekin aurki genezake erro hori hizketa errealean: *dauzut*, *dau/dauku*, *dat/daut*, *dako*, etab. Euskara batuan, erro horren orde, *i erabiltzen da, erdialdeko euskaretan bezalaxe: *dizut*, *digu*, *dit*, *dio*. Lafittek (1944) *eradun-en gainean eraikiriko formak deskribatzen ditu nafar-lapurtera literarioan, baina *i erabiltzen du sistematikoki datiboa 3. pertsona delarik. Dena den, kasu horretan, zenbait lekutan, *eradun ere erabiltzen dela aipatzen du. Gaur egun, ohikoa da Iparraldeko euskal komunikabideetan, 3. pertsonan ere *eradun duten formak entzutea, baina, era berean, datiboa edozein pertsona izanik ere, *i-dun formak biziki sartuak dira. Jarrerei helduz, iparraldeko garaztarrek *eradun-dun aditzen aldeko jarrera dutela iruditu zaigu; hango aditzak direla diote, eta hango identitatearen markatzailetzat dituztelakoan gaude.

Aditz laguntzaile ditransitiboetako eta datibodun aditz laguntzaile iragangaitzetako datiboaren lehen pertsonako morfemari dagokion lehen kontsonantea ahostuna edo ahoskabea izatea:

*eradun erroaren gainean eraikirik dauden aditz laguntzaile ditransitiboetan eta datibodun aditz laguntzaile iragangaitzetan, datiboa lehen pertsona delarik (singular edo plurala), horri dagokion morfemako lehen kontsonantea ahostuna da Garazin, baldin eta gibeletik bokal bat heldu bada. Ondoren, hots hori ezabatu egiten da bokal artean: *zaan* < *zadan* (zidan), *dau* < *dagu* (digu), *zitzaan* < *zitzadan* (zitzaidan), *zitzaun* < *zitzagun* (zitzaigun).

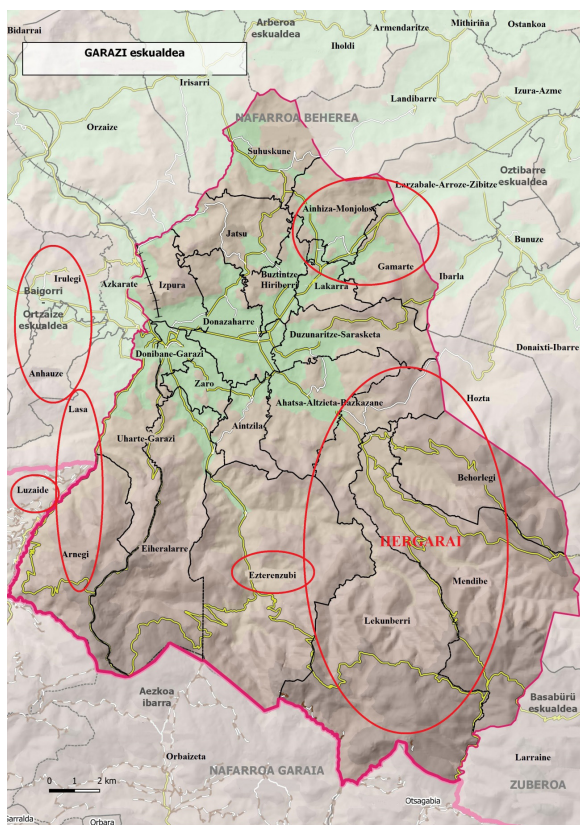
Gaur egun, Garazi iparraldeko ibar anitzetan, ahoskabea dugu; hots, *za(u)tan*, *dauku*, *zitza(u)tan*, *zitzaukun* erako aditzak ditugu. Eredu idatzi nafar-lapurtarrari dagokionez, berriz, Lafittek (1944) ahoskabeak baino ez dakartza. Gaur egun ere, neke da Euskal Irratietan, Kanalduden edota *Herria* astekarian ahostunak entzutea. Hori dela eta, *zaan*, *dau*, *zitzaan* eta *zitzaun* bezalakoak atzerabidean daudela uste dugu. Hitzunen artean, ez dugu aldagai honi buruzko jarrera argirik jaso.

Destinatiboa:

Garaziko oinarri dialektalean, *-endako* da destinatiboko forma (*haurrendako, jendeendako, langileendako*). Forma hauxe erabiltzen da Euskal Herriko ekialde zabalean ere. Alabaina, lapurteran ohikoa da *-entzat* (*haurrentzat, jendeentzat, langileentzat*), eta euskalki horren prestigioa dela eta, *-entzat* erabili izan da nafar-lapurtera literarioan ere (Lafitte, 1944). Hori dela eta, Garazin ere, *-entzat* nagusitzen ari delako hipotesia dugu. Aldagai honi buruzko jarrera argirik bildu ez badugu ere, testuinguru formaletan *-entzat* aise erabiliagoa dela frogatu ahal izan genuen (Artzelus, 2020a).

5. Metodologia

Azterturiko laginari dagokionez, 48 lekuko elkarrizketatu ditugu. Aztertu dugun eremuaren populazioa 9.011 biztanlekoa dela kontuan harturik, ibar osoaren % 0,53 da. 6 eremu geografiko hartu ditugu kontuan, eta eremu bakoitzeko 8 lekuko elkarrizketatu ditugu. Hauek dira eremuak: Luzaide, Arnegi-Lasa, Irulegi-Anhauze, Ezterenzubi, Hergarai eta Gamarte-Ainhiza. Eremuok bereizteko irizpide sozial eta geografikoak hartu ditugu kontuan, baita eskolarik partekatzen duten edo partekatu izan duten ere. 2. irudian ikus daiteke Garaziren barruan non dagoen eremu bakoitza:

2. irudia. Garaziko herrien mapa.

Adinari dagokionez, berriz, hiru adin-talde bereizi ditugu: adinekoak, helduak eta gazteak. Orotara, 12 adineko, 12 heldu eta 24 gazte ditugu. Gazteen kopurua bikoitza da; izan ere, talde heterogeneoa osatzen dute. Zenbait ikastoletan ikasiak dira, eta beste zenbait, aldiz, eskola publikoetan ikasiak. Gainera, batzuk euskal giro aktibo eta abertzalean mugitzen dira, eta beste batzuk, berriz, herri-giroan edota giro lokalagoan eta frantsesagoan/espainolagoan. Gazteen taldea bere osotasunean ongi ordezkatzeko erabaki dugu gazteen kopurua handiagoa izatea.

Lekukoak aukeratzeko, *elur bola efektua* edo *lagunaren laguna* izeneko teknika erabili dugu. L. Milroyk (1980) jarri zuen praktikan Belfasten egin zuen ikerketan. Metodo horretan, ikertzailea lagun batzuegandik abiatzen da, eta horien sare sozialez baliatzen da haien lagunak diren beste informatzaile batzuk bilatzeko (Hernández-Campoy & Almeida, 2005). L. Milroyk (1980) dioenez, *lagunaren laguna* metodoak hitzuna testuinguru informalean elkarrizketatzea ahalbidetzen du.

Guk ere hautu hori egin dugu, gure helburua mintzo *vernacular*-a ikertzea izan baita une oro; eta elkarrizketa lagun artean, testuinguru informalean egiteak anitz errazten du estilo hau erabiltzea. Honela definitzen du Labovek: «The style in which the minimum attention is given to the monitoring of speech» (Labov, 1972). «Eguneroko mintzo» (Sankoff, 1980), eta «egiazko hizkuntza-erabilera» ere deitu izan diote (J. Milroy, 1992). Egiatzatu ahal izan dugunez, gure lagunak lagunekin harremanetan jartzean, noren lagunak ginen errateak anitz erraztu du informatzailearen eta gure arteko komunikazioa. Gainera, hiztun horietarik anitzekin, elkartu garen bigarren edo hirugarren aldian egin ditugu elkarrizketak, eta horrek konfiantza handiagoa izatea bermatu digu.

Vernacular-a erdiesteko asmoz, betiere, elkarrizketa erdi-gidatua eta librea erabiltzea pentsatu dugu. Egia da inkestaren bidez, nahi ditugun hizkuntza-aldagai guztien berri izan dezakegula, eta denbora ere aurrezten dela. Hala ere, inkestak badiu desabantailak. Hernández-Campoy eta Almeidak (2005) horietarik zenbait zerrendatzen dituzte, eta guri hauek iruditzen zaizkigu garrantzitsuenak: a) *token* edo adibide gutxi biltzen ditugu hizkuntza-aldagai bakoitzeko; b) formaltasuna areagotzen du; usaian, informatzaileak urduriago egoten direlako; c) hitzuna prestigiozko erduetara hurbiltzea ohikoa da. Elkarrizketa erdi-gidatuak eta libreak alde txar horiek gutxitzen dituztela iruditzen zaigu. Lehenengoetan, ikertzaileak hitz egiteko gai eta galdera orokor zenbait aukeratzeko dituzte. Bigarrenetan, aldiz, gaiak ez daude aurreikusita, eta, beraz, elkarrizketa aitzina doan ber, espontaneoki sortzen eta aldatzen dira. Elkarrizketa erdi-gidatuak dira bariazionismoan erabilienak (*ibid.*).

Elkarrizketa erdi-gidatuak eta libreen desabantaila nagusia da, alde batetik, minutu anitz grabatu beharra dagoela. Hori dela eta, Labovek (1984) aholkaturikoaren haritik, guk lekuko bakoitzarekin, ordu eta erdi eta bi ordu arteko grabaketak egin ditugu².

---

2. Arlo fonikoko hizkuntza-aldagaiak maiztasun biziki handiz agertzen dira, eta, hori dela eta, grabaketako lehen 20 minutuak baino ez ditugu erabili arlo fonikoko hizkuntza-aldagaiak aztertzeko.

Halaber, mintzo *vernacular*-a erdiesteko, elkarrizketak lekukoaren etxean berean, edo lekukoa usu joaten den ostatu batean egin ditugu. Ostatuaren kasuan, grabaketak egiteko egokia den gela isil bat baliatu dugu.

Bariazionismoaren historian, garrantzi handia eman zaio behatzailearen paradoxari. Honela azaldu zuen Labovek (1972): «Komunitatearen ikerkuntza linguistikoaren helburua da jakitea jendea sistematikoki behatzen ez delarik nola mintzo den; alabaina, guk datuak behaketa sistematikoaren bitartez baino ez genitzake eskura». Paradoxa horrek dakartzan kalteak ahalik eta txikienak izan daitezten, elkarrizketetan behatzaile parte-hartzaile izatea erabaki dugu, Hernández-Campoy eta Almeidak (2005) aholkaturikoari jarraikiz. Hortaz, informatzailearen komunikazio-arauak geure egiten eta bere sare sozialetan sartzen saiatu gara. Era berean, aktiboki parte hartu dugu elkarrizketan, eta geure gorabehereri buruz ere naturaltasunez hitz egin dugu beharrezko kontsideratu dugunean.

Duela lau urte, ordenagailuarekin egin genituen elkarrizketak, hari Sony markako mikrofonoa atxikiz, eta Audacity programa erabiliz. Duela bi urte, berriz, mugikorraren aldeko hautua egin genuen. ZTEBLADEA511 eta Galaxy A20e mugikorrak erabili ditugu, gailu horiei estekatzen ahal zaien mikrofonoaz lagundurik. Mugikorrak ere, behatzailearen paradoxa gainditzen eta *vernacular*-a lortzen lagundu digula uste dugu. Gaur egun, gailu horren presentziara ohiturik daude lekukorik gehienak, baita adinekoak ere. Horrek, beraz, grabagailuaren presentzia fisikoa anitz txikitzen du. Grabaketak 44.100 Hz-eko maiztasunean egin dira .wav formatuan.

Datuak prozesatzeko orduan, fonetika-fonologiako lanetan hain ohikoa den Praat programa (Boersma eta Weenink, 2020) erabili dugu hizkuntza-datuak anotatzeko, etiketatzeko eta transkribatzeko. Transkribaketa ez dugu hitzez hitz egin, besteak beste, biziki grabaketa luzeak ditugulako. Horren ordean, sinboloak erabili ditugu hizkuntza-aldaera bakoitza adierazteko. Konparazio batera, *th* sinboloak herskari hasperenduna gauzatu dela erran nahi du, eta *th0* sinboloak, berriz, ez dela gauzatu. *List* aukeraren bidez, sinbolo guztien zerrenda lortu ahal izan dugu. Lekuko guztien sinboloen zerrendak txukundu, ordenatu eta datu-basea sortu dugu Excel programari esker.

Analisi estatistikoa egiteko, R programa erabili dugu. *Mixed Logistic Regression* deritzon analisi estatistikoa egin dugu *Generalized linear model* modeloaren bidez. *Fixed effect* efektu finkotzat hartu ditugu aldagai askeak edo sozialak; hots, geografia eta adina, eta *random effect* edo ausazko efektutzat hartu dugu lekukoa.

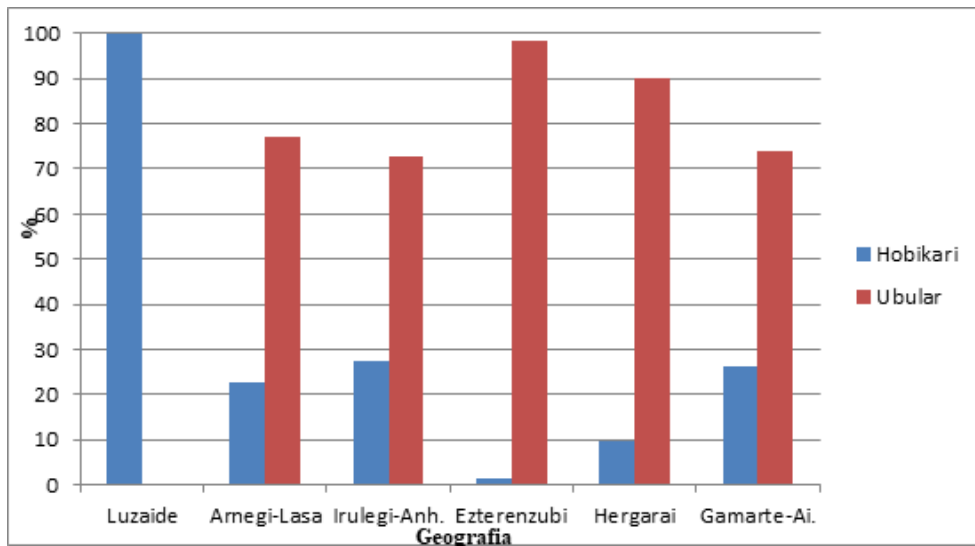
6. Datuen analisia

6.1. Dardarkariak

6.1.1. Geografiaren arabera

1. taula. Dardarkari hobikari eta ubularren kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	Hobikari		Ubular	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	1497	100	0	0
Arnegi-Lasa	409	22,84	1382	77,16
Irulegi-Anhauze	402	27,33	1069	72,67
Ezterenzubi	28	1,64	1678	98,36
Hergarai	166	9,88	1514	90,12
Gamarte-Ainhiza	476	26,17	1343	73,83

3. irudia. Dardarkari hobikari eta ubularren ehunekoak geografiaren arabera.

2. taula. Dardarkari hobikari eta ubularren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-9.5696484	3.293263	-2.90582550	3.662857e-03
Irulegi-Anhauze	5.6711345	3.856695	1.47046505	1.414358e-01
Ezterenzubi	5.0472069	3.509227	1.43826737	1.503582e-01
Hergarai	3.0592795	3.838341	0.79703169	4.254326e-01
Gamarte-Ainhiza	0.1726489	2.985432	0.05783045	9.538837e-01

Generalized linear model modeloak ezin du konparaziorik egin Luzaide eremuarekin, bariazio falta dagoelako (aldaera hobikaria erabiltzen dute % 100ean). Beraz, analisi estatistiko osoan, luzaidarren taldeko datuak kontuan ez hartzea erabaki da.

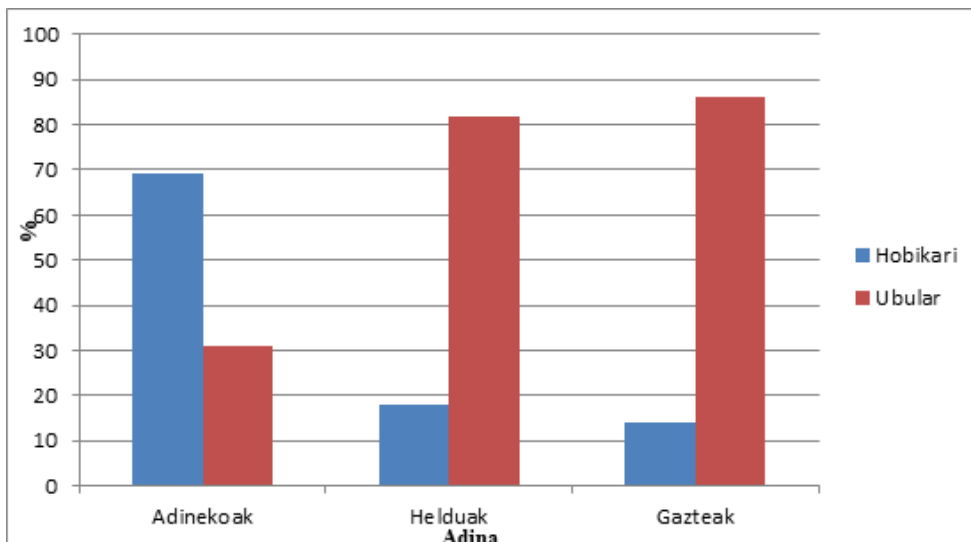
Azpimarragarria da Luzaideren eta beste eremuen arteko aldea. Gainerako eremuetan, frantsesaren eraginez hedatzen ari den aldaera ubularra hobikariari erabat nagusitu bazaio ere, ez dugu ubularren adibide bakar bat ere Luzaiden. Frantsesak izan du historikoki Luzaideko mintzoan eraginik, batez ere lexikoan, baina XX. mendean zehar hasi, eta XXI.aren hasiera honetan burura heltzen ari den aldaketa honen kasuan ez da hala izan. Hain zuzen ere, muga politikoa hizkuntza-muga zurrun bihurtu da frantsesaren eragin honendako. Horrek erran nahi luke Luzaidek ez duela garai batean zuen bezainbesteko kontakturik Garazi ibarrarekin. Gaztelaniaren presentzia ere izugarri handitu da azken urteetan herrian, eta horrek ere geldiarazi du frantsesaren eragina.

Arnegi-Lasa, Irulegi-Anhauze eta Gamarte-Ainhizan dardarkari hobikariaren ehuneko bertsuak ditugu. Apalenak, berriz, Hergarain, eta batez ere Ezterenzubin ditugu. Luzaide ez beste eremuen arteko aldea ez da estatistikoki esanguratsu.

6.1.2. Adinaren arabera

3. taula. Dardarkari hobikari eta ubularren kopuru eta ehunekoak adinaren arabera.

	Hobikari		Ubular	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	1868	69,13	834	30,87
Helduak	437	18,01	1989	81,99
Gazteak	673	13,92	4163	86,08

4. irudia. Dardarkari hobikari eta ubularren ehunekoak adinaren arabera.

4. taula. Dardarkari hobikari eta ubularren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-9.5696484	3.293263	-2.90582550	3.662857e-03
Helduak	13.4065593	3.419230	3.92092899	8.820825e-05
Gazteak	20.4763364	3.972213	5.15489444	2.537738e-07

Adinekoen artean, oraindik ere aldaera hobikaria nagusitzen da argiki. Helduengana jauzi eginez gero, ordea, egoera erabat uzkaitez da, eta hobikariak hartzen du nagusitasun osoa. Gazteen kasuan, helduen egoera bertsua dugu. Hobikaria darabilten gazte guztiak luzaidarrak dira. Helduen kasuan ere, ia denak luzaidarrak dira, baina gainerako eremuetako helduek inoiz aldaera hobikariaren bat ahoskatzen dute; horregatik da helduen ehunekoa zertxobait goragoa. Eten garbia ageri da, kasu honetan, adinekoen eta helduen belaunaldiaren artean. Helduen belaunaldian hasi da, batez ere, eskola indarra hartzen. Ordura arte, adinekoek ez zuten urte anitz egin eskolan, eta adineko horien aitzineko belaunaldiko anitz, gainera, ez ziren ia batere ibili, eta doi-doi zekiten frantsesez mintzatzen.

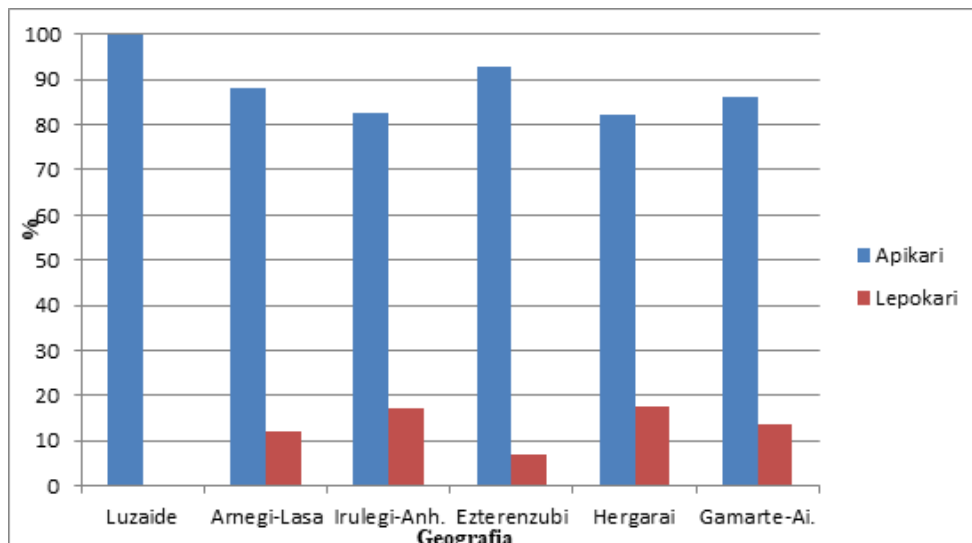
Luzaidarrak ez beste lekuko kasuan, belaunaldi batetik besterako aldeak estatistikoki esanguratsuak dira.

6.2. [t]→<t>/_[i, j] bilakabidea

6.2.1. Geografiaren arabera

5. taula. [t]→<t>/_[i, j] bilakabidearen aldaeren kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	Apikari		Lepokari	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	456	100	0	0
Arnegi-Lasa	428	88,07	58	11,93
Irulegi-Anhauze	335	82,72	70	17,28
Ezterenzubi	385	93	29	7
Hergarai	296	82,22	64	17,78
Gamarte-Ainhiza	357	86,23	57	13,77

5. irudia. [t]→<t>/_[i, j] bilakabidearen aldaeren ehunekoak geografiaren arabera.

6. taula. [t]→<t>/ [i, j] bilakabidea gauzatzearen eta ez gauzatzearen arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-6.8488393	1.5145611	-4.5219960	6.125922e-06
Irulegi-Anhauze	0.2932891	1.0886320	0.2694107	7.876137e-01
Ezterenzubi	-0.6231217	1.1215892	-0.5555703	5.785046e-01
Hergarai	0.7924897	1.0817303	0.7326130	4.637945e-01
Gamarte-Ainhiza	0.8543002	1.0917743	0.7824880	4.339279e-01

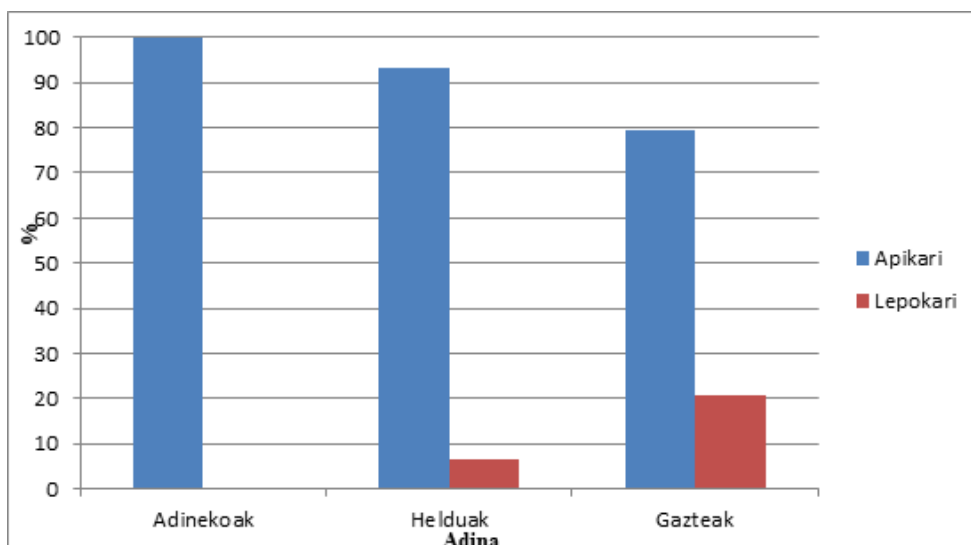
Generalized linear model modeloak ezin du konparaziorik egin Luzaide eremuarekin, bariazio falta dagoelako (aldaera apikaria erabiltzen dute % 100ean). Beraz, analisi estatistiko osoan, luzaidarren taldeko datuak kontuan ez hartzea erabaki da.

Dardarkarien kasuan bezalaxe, bilakabide honen kasuan ere, Luzaideren eta beste eremuen arteko muga politikoa hizkuntza-muga bihurtu da azken hamarkadetan, Iparraldean zehar, frantsesaren eraginez nagusitzen ari den aldaera lepokariarendako, ez baitugu ale bakar bat ere aurkitu herri horretan. Beste eremuei dagokienez, ez dago ehunekoetan, batetik bestera, alde nabarmenik. Eremu gordetzailleena Ezterenzubi dugu, eta berritzaileenak, berriz, Irulegi-Anhauze eta Hergarai. Luzaide ez beste eremuen arteko aldeak ez dira estatistikoki esanguratsuak.

6.2.2. Adinaren arabera

7. taula. [t]→<t>/ [i, j] bilakabidearen aldaeren kopuru eta ehunekoak adinaren arabera.

	Apikari		Lepokari	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	713	99,86	1	0,14
Helduak	661	93,36	47	6,64
Gazteak	883	79,34	230	20,66

6. irudia. [t]→<t>/_[i, j] bilakabidearen aldaeren ehunekoak adinaren arabera.

8. taula. [t]→<t>/_[i, j] bilakabidea gauzatzearen eta ez gauzatzearen arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-6.8488393	1.5145611	-4.5219960	6.125922e-06
Helduak	4.1206184	1.4375244	2.8664684	4.150796e-03
Gazteak	6.1924742	1.3678599	4.5271262	5.979124e-06

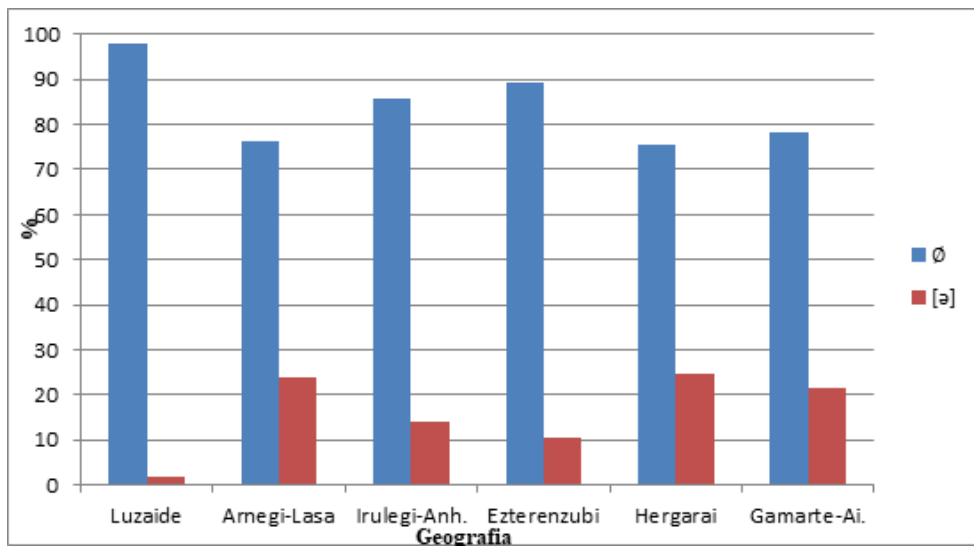
Datuek adierazten digutenez, adinekoek ia % 100ean erabiltzen dute aldaera apikaria. Helduengan hasten da sartzan frantsesaren eraginez hedatzen ari den aldaera lepokaria; aski ehuneko apalean, hala ere. Helduengandik gazteengana, ordea, lepokariaren ehunekoa ia hirukoiztu egiten da. Hiru belaunaldietan apikariak nagusi badira ere, belaunaldi batetik bestera lepokariaren ehunekoa haziz doa. Adintaldean arteko aldeak estatistikoki esanguratsuak dira. Datu hauek ikusirik, kasu honetan ere, Luzaideren eta beste eremuen arteko bereizkuntza helduen artean hasten dela erran daiteke, baina gazteen artean da handiena.

6.3. Ø→<ə>/C_## bilakabidea

6.3.1. Geografiaren arabera

9. taula. Ø→<ə>/C_## bilakabidearen aldaeren kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	Ø		[ə]	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	1032	98,01	21	1,99
Arnegi-Lasa	647	76,21	202	23,79
Irulegi-Anhauze	723	85,77	120	14,23
Ezterenzubi	888	89,43	105	10,57
Hergarai	704	75,37	230	24,63
Gamarte-Ainhiza	721	78,45	198	21,55

7. irudia. Ø→<ə>/C_## bilakabidearen aldaeren ehunekoak geografiaren arabera.

10. taula. $\emptyset \rightarrow \langle \text{ə} \rangle / \text{C} \_ \# \#$ bilakabidearen aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

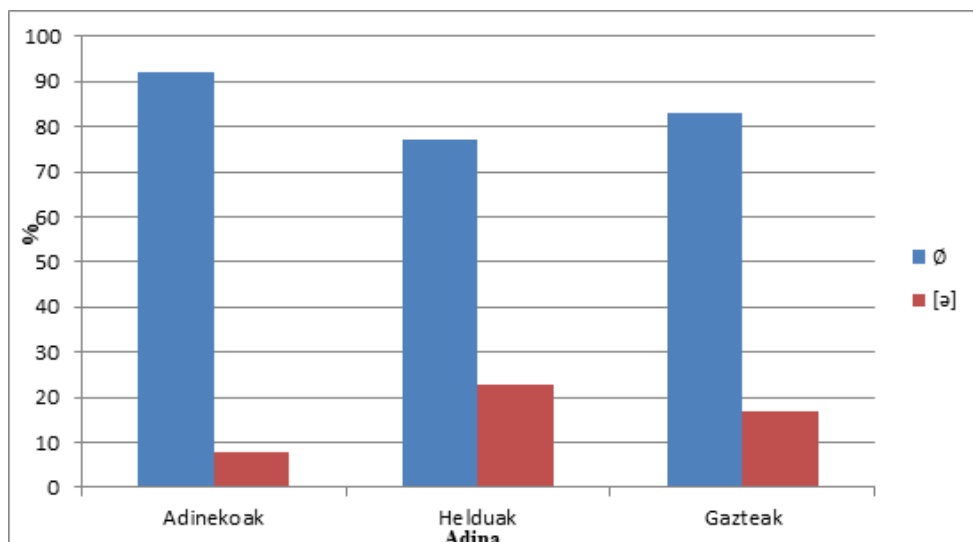
	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-6.6791321	1.0776607	-6.1978060	5.725565e-10
Arnegi-Lasa	3.9126949	0.8992096	4.3512603	1.353572e-05
Irulegi-Anhauze	3.1809377	0.9029244	3.5229278	4.268075e-04
Ezterenzubi	2.5866941	0.9062252	2.8543614	4.312345e-03
Hergarai	4.3063488	0.8955711	4.8084947	1.520710e-06
Gamarte-Ainhiza	3.4825198	0.9009270	3.8654851	1.108686e-04

Frantsesaren eragin honen aitzinean ere, Luzaideren eta gainerako herri garaztarren arteko muga politikoa muga linguistiko bihurtu da azken hamarkadetan hedatzen ari den frantseseko aldaera honen kasuan. [ə]-ren ehuneko ez da % 0, baina biziki apala da. Luzaideko gazte batek darabil gehien aldaera berria, eta horretan baduke eraginik hiztun hori azken urteotan Arnegin, beraz, mugaz bestalde bizitzeak. Luzaidetik landa, Ezterenzubi da, beste behin, eremurik gordetzailleena. [ə]-ren ehuneko bertsuak dituzte Arnegi-Lasa, Hergarai eta Gamarte-Ainhizak. Luzaideren eta gainerako eremuen arteko aldeak estatistikoki esanguratsuak dira.

6.3.2. Adinaren arabera

11. taula. $\emptyset \rightarrow \langle \text{ə} \rangle / \text{C} \_ \# \#$ bilakabidearen aldaeren kopuru eta ehunekoak adinaren arabera.

	$\emptyset$		[ə]	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	1540	92	134	8
Helduak	988	77,19	292	22,81
Gazteak	2187	82,94	450	17,06

8. irudia. Ø→<ə>/C_## bilakabidearen aldaeren ehunekoak adinaren arabera.

12. taula. Ø→<ə>/C_## bilakabidearen aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-6.6791321	1.0776607	-6.1978060	5.725565e-10
Helduak	2.0175337	0.6694560	3.0136911	2.580904e-03
Gazteak	1.7128628	0.5882070	2.9120069	3.591147e-03

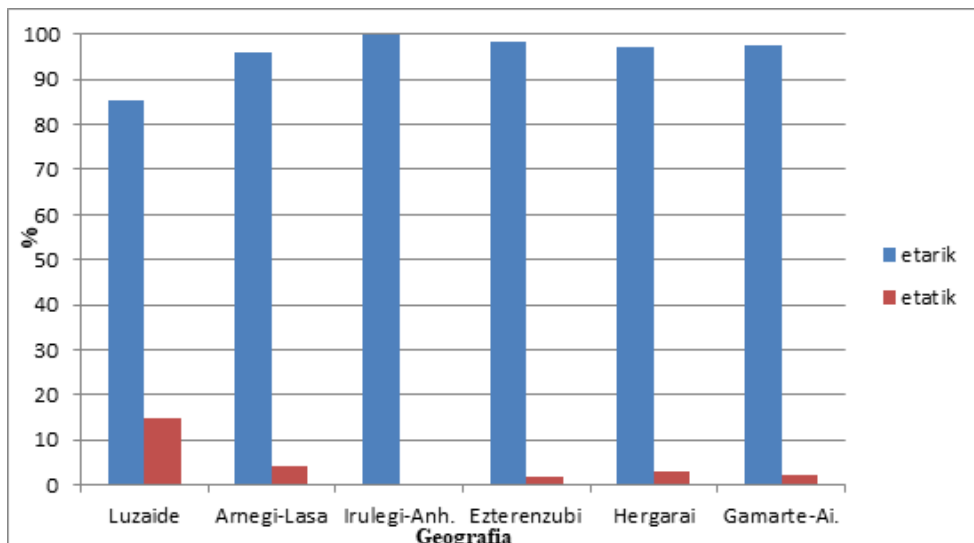
Adinekoetan, jadanik, ia % 10era heltzen da [ə] aldaeraren ehunekoa. Ez da arrotza, beraz, adin-talde horrendako. Helduen kasuan ia hirukoiztu egiten da, baina berriro ere, ehunekoa pixka bat apaldu egiten da gazteen kasuan. Adinekoen eta beste bi adin-taldeen arteko aldeak estatistikoki esanguratsuak dira. Kasu honetan, beraz, Luzaideren bereizketa adinekoen artean hasten da, nahiz eta helduen artean anitz handitu.

6.4. Ablatibo plurala eta mugagabea

6.4.1. Geografiaren arabera

13. taula. Ablatibo mugagabe eta pluraleko aldaeren kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	-etarik		-etatik	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	69	85,19	12	14,81
Arnegi-Lasa	95	95,96	4	4,04
Irulegi-Anhauze	58	100	0	0
Ezterenzubi	107	98,17	2	1,83
Hergarai	100	97,09	3	2,91
Gamarte-Ainhiza	120	97,56	3	2,44

9. irudia. Ablatibo mugagabe eta pluraleko aldaeren ehunekoak geografiaren arabera.

14. taula. Ablatibo mugagabe eta pluraleko aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-3.2059398	1.0666694	-3.0055610	0.002650914
Arnegi-Lasa	-1.9031999	1.0639696	-1.7887728	0.073651406
Ezterenzubi	-1.9947188	1.1459142	-1.7407226	0.081732214
Hergarai	-2.7046762	1.1676629	-2.3163160	0.020541021
Gamarte-Ainhiza	-1.6486489	1.0488647	-1.5718413	0.115987355

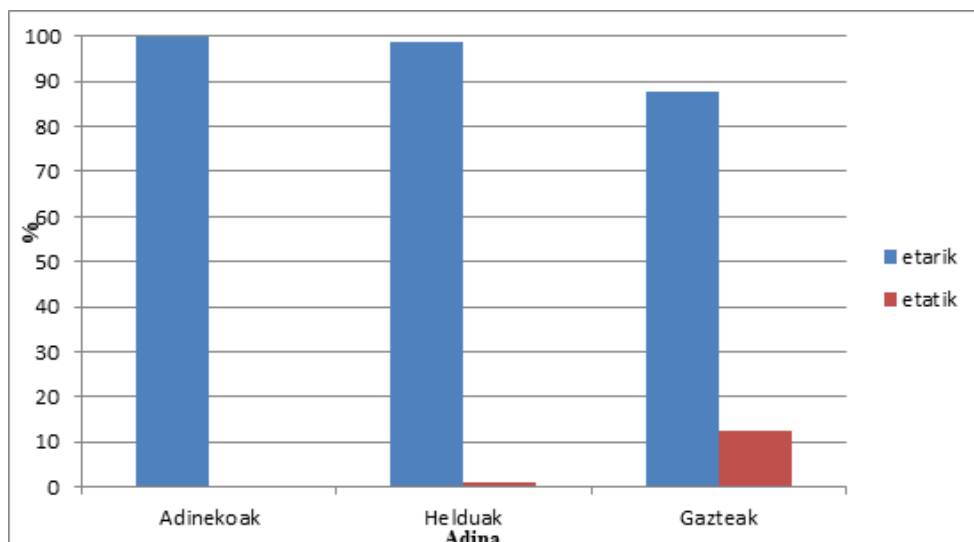
Generalized linear model modeloak ezin du konparaziorik egin Irulegi-Anhauze eremuarekin, bariazio falta dagoelako (-*etarik* erabiltzen dute % 100ean). Beraz, analisi estatistiko osoan, Irulegi-Anhauzeko datuak kontuan ez hartzea erabaki da.

-*etatik* berriaren ehunekoak biziki apala da eremu guztietan. Luzaide, ordea, besteak baino berritzaileago ageri zaigu, bertan baitu aldaera horrek ehunekorik altuena. -*etarik* nafar-lapurterazko tradizio idatzian erabili den ohiko aldaera da. Hori dela eta, -*etatik* berria biziki bakan erabiltzen da Luzaide ez beste eremuetan. Luzaiden bertan, ordea, Hegoaldetik heldu den berrikuntza honek indar handiagoa du. Euskara batuan, onartuta dago ekialdeko -*etarik* aldaera, baina mugatik hegoaldera erabiltzen den Hegoaldeko batuan ez da ohikoa, hura erdialdeko euskalkian oinarriturik baitago, eta euskara horretan -*etatik* baita aukera bakarra. Luzaideren eta Hergarairen arteko aldea geografikoki esanguratsua da.

6.4.2. Adinaren arabera

15. taula. Ablatibo mugagabe eta pluraleko aldaeren kopuru eta ehunekoak adinaren arabera.

	- <i>etarik</i>		- <i>etatik</i>	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	217	100	0	0
Helduak	176	98,88	2	1,12
Gazteak	156	87,64	22	12,36

10. irudia. Ablatibo mugagabe eta pluraleko aldaeren ehunekoak adinaren arabera.

16. taula. Ablatibo mugagabe eta pluraleko aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-3.2059398	1.0666694	-3.0055610	0.002650914
Gazteak	3.0653219	0.9528702	3.2169353	0.001295678

Generalized linear model modeloak ezin du konparaziorik egin adinekoen talde sozialarekin, bariazio falta dagoelako (-*etarik* erabiltzen da % 100ean). Beraz, analisi estatistiko osoan, adinekoen taldeko datuak kontuan ez hartzea erabaki da.

Adinekoek, erran bezala, -*etarik* darabilte % 100ean. Helduek -*etatik* aldaeraren bi adibide dituzte, eta gazteen ehunekoa % 12,36koa da. Aldea estatistikoki esanguratsua da helduen eta gazteen artean. Hori dela eta, kasu honetan, Luzaideren eta beste eremuen arteko aldea gazteen artean dagoela erran genezake.

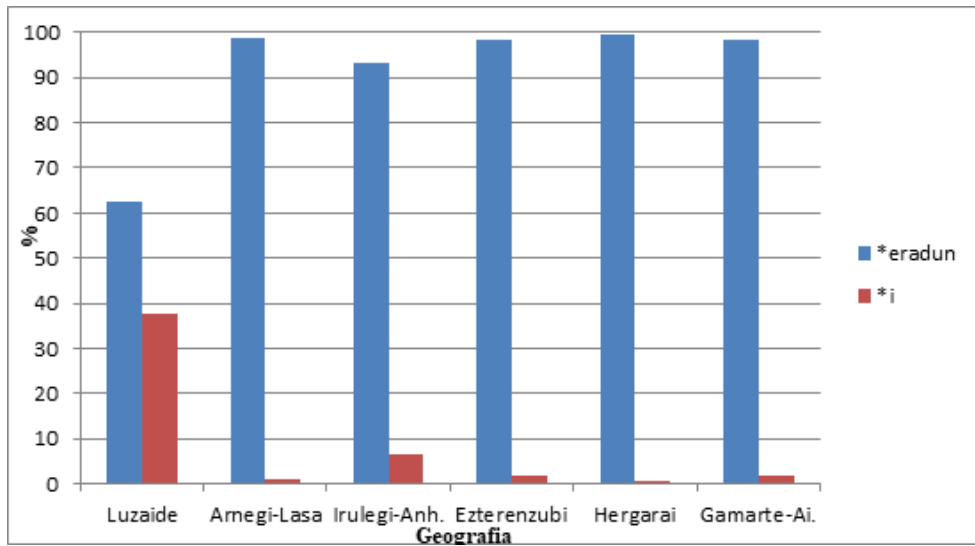

6.5. Aditz laguntzaile ditrantsitiboen erroa

6.5.1. Geografiaren arabera

17. taula. Aditz laguntzaile ditrantsitiboetako erroen kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	*eradun		*i	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	202	62,35	122	37,65
Arnegi-Lasa	167	98,82	2	1,18
Irulegi-Anhauze	167	93,3	12	6,7
Ezterenzubi	220	98,21	4	1,79
Hergarai	174	99,43	1	0,57
Gamarte-Ainhiza	166	98,22	3	1,78

11. irudia. Aditz laguntzaile ditrantsitiboetako erroen ehunekoak geografiaren arabera.

18. taula. Aditz laguntzaile ditrantsitiboetako erroen arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

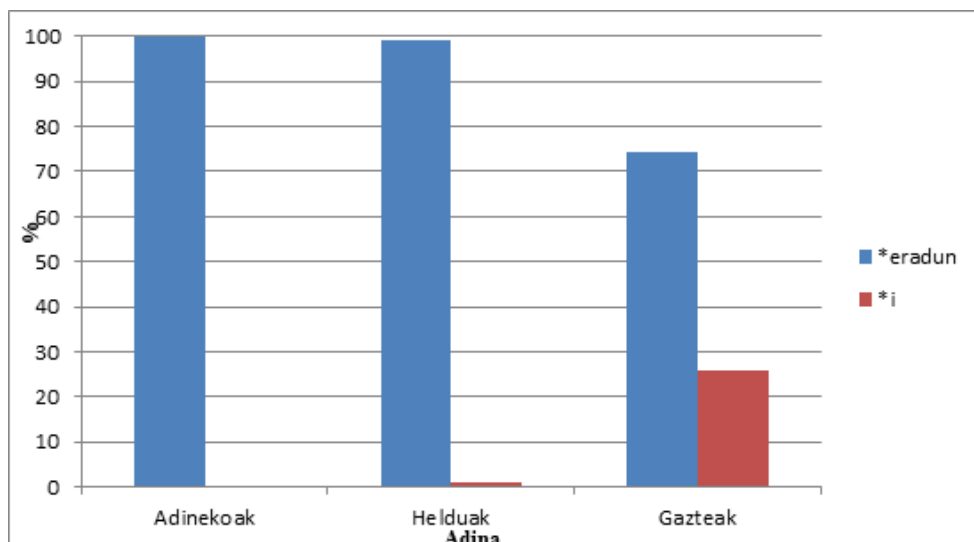
	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-3.232198	1.725533	-1.8731595	0.061046366
Arnegi-Lasa	-4.835356	1.932663	-2.5019133	0.012352417
Irulegi-Anhauze	-1.231829	1.523288	-0.8086647	0.418708054
Ezterenzubi	-4.017096	1.851670	-2.1694449	0.030048924
Hergarai	-5.394560	2.067844	-2.6087849	0.009086434
Gamarte-Ainhiza	-2.981723	1.589042	-1.8764282	0.060596509

Luzaide ez beste eremuetan, *i erroaren adibide banaka batzuk baino ez ditugu. Luzaidek, berriz, aldaera horren ehuneko aise goragoa du. Hegoaldean erabiltzen den euskara batuaren eragina salatzen digute datuok. Literatur tradizio luzea du *eradun erroak nafar-lapurteraz, eta biziki ohikoa da gaur egungo Iparraldeko euskalaritzan ere. Hori dela eta, osagarri bete-betean dago Luzaide ez beste eremuetan. Badira hamarkada batzuk Luzaide eredu nafar-lapurtarretik aparte dabilela. Gaur egungo gazteek, eredu horren ordez, euskara batua lantzen dute herriko eskolatik beretik hasita, Iruñean edota Nafarroako beste zeinahi herritan lantzen den bera. Luzaide eta Arnegi-Lasa, Luzaide eta Ezterenzubi, eta Luzaide eta Hergarairen arteko aldeak estatistikoki esanguratsuak dira.

6.5.2. Adinaren arabera

19. taula. Aditz laguntzaile ditrantsitiboetako erroen kopuru eta ehunekoak adinaren arabera.

	*eradun		*i	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	497	100	0	0
Helduak	191	98,96	2	1,04
Gazteak	408	74,18	142	25,82

12. irudia. Aditz laguntzaile ditransitiboetako erroen ehunekoak adinaren arabera.

20. taula. Aditz laguntzaile ditransitiboetako erroen arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-3.232198	1.725533	-1.8731595	0.061046366
Gazteak	3.861697	1.578992	2.4456730	0.014458207

Generalized linear model modeloak ezin du konparaziorik egin adinekoen talde sozialarekin, bariazio falta dagoelako (*eradun erabiltzen da % 100ean). Beraz, analisi estatistiko osoan, adinekoen datuak kontuan ez hartzea erabaki da.

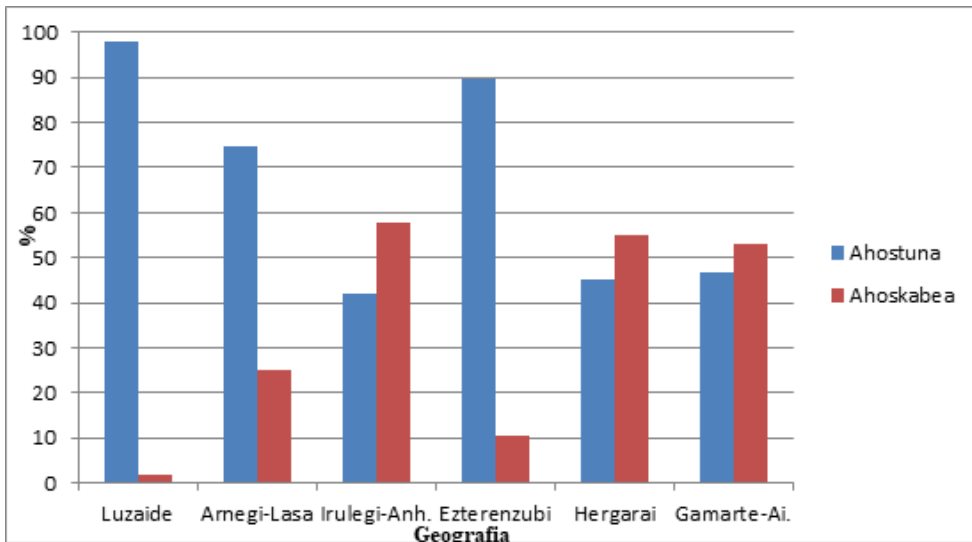
Adinekoek % 100ean erabiltzen dute *eradun, beraz. Helduen ehunekoa ere ez dago hortik urrun; gazteen artean, aldiz, batez ere luzaidarrengan, aldaera berria hedatu da. Helduen eta gazteen arteko aldea estatistikoki esanguratsua da. Gazteengan dago, beraz, Luzaideren eta gainerako eremuen arteko aldea.

6.6. Aditz laguntzaile ditransitiboetako eta datibodun aditz laguntzaile iragangaitzetako datiboaren lehen pertsonako morfemari dagokion lehen kontsonantea

6.6.1. Geografiaren arabera

21. taula. Datiboaren morfemako lehen kontsonantearen aldaeren kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	Ahostuna		Ahoskabea	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	99	98,02	2	1,98
Arnegi-Lasa	65	74,71	22	25,29
Irulegi-Anhauze	24	42,11	33	57,89
Ezterenzubi	156	89,66	18	10,34
Hergarai	42	45,16	51	54,84
Gamarte-Ainhiza	30	46,88	34	53,12

13. irudia. Datiboaren morfemako lehen kontsonantearen aldaeren ehunekoak geografiaren arabera.

22. taula. Datiboaren morfemako lehen kontsonantearen aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

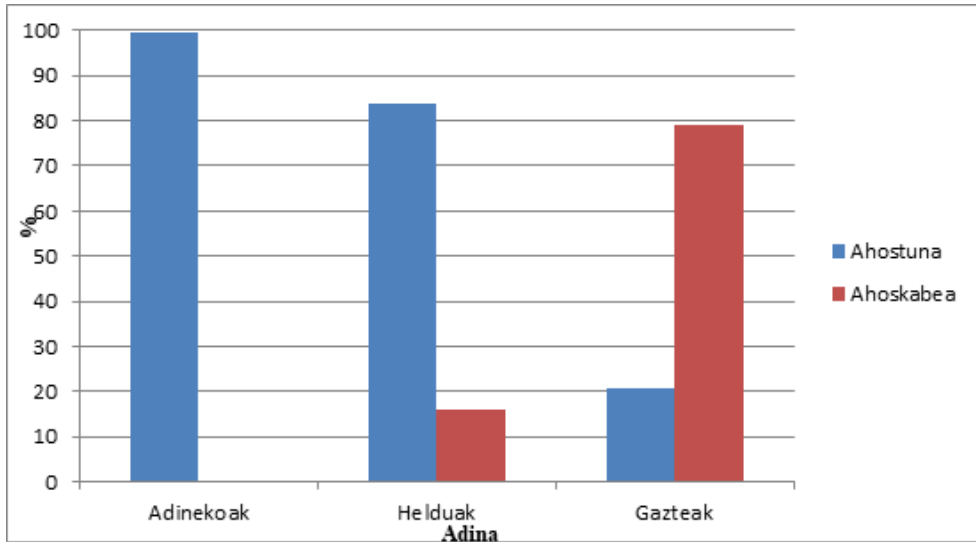
	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-10.3039325	2.240967	-4.5979847	4.265973e-06
Arnegi-Lasa	3.1994068	2.016734	1.5864293	1.126419e-01
Irulegi-Anhauze	5.9549609	2.099135	2.8368644	4.555896e-03
Ezterenzubi	3.3901458	1.950837	1.7377906	8.224771e-02
Hergarai	3.7756345	1.865464	2.0239658	4.297367e-02
Gamarte-Ainhiza	4.2381844	1.944708	2.1793421	2.930627e-02

Irulegi-Anhauzen dugu aldaera ahoskabearen ehunekorik altuena. Apalena, berriz, Luzaiden. Usaian bezala, Ezterenzubik, eta hein apalagoan, Arnegi-Lasak aski eusten diote oinarri dialektaleko aldaera ahostunari. Aldaera ahoskabea biziki hedaturik dago, erran bezala, Irulegi-Anhauzen eta baita Hergarai eta Gamarte-Ainhizan ere. Aldaera ahoskabea erabili izan da idatzizko tradizio nafar-lapurtarrean, eta baita gaur egun Iparraldeko euskal munduan ere. Barietate horrek eremu guztietan izan du eragina, Iparraldeko ereduari aspalditxoan urrundurik dabilen Luzaiden izan ezik. Dena den, kontuan hartu beharra da hiztun gazte anitzek, batez ere berritzaileenek, *i erroa eta -*ai*- aldaera erabiltzen dituztela herri horretan (gazteetako batek % 100ean darabiltza), eta hizkuntza-aldagai hau *eradun eta -*a(u)*- aldaerekin baino ez dezakegula izartu. Aldeak estatistikoki esanguratsuak dira Luzaide eta Irulegi-Anhauze, Luzaide eta Hergarai, eta Luzaide eta Gamarte-Ainhizaren artean.

6.6.2. Adinaren arabera

23. taula. Datiboaren morfemako lehen kontsonantearen aldaeren kopuru eta ehunekoak adinaren arabera.

	Ahostuna		Ahoskabea	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	260	99,62	1	0,38
Helduak	120	83,92	23	16,08
Gazteak	36	20,93	136	79,07

14. irudia. Datiboaren morfemako lehen kontsonantearen aldaeren ehunekoak adinaren arabera.

24. taula. Datiboaren morfemako lehen kontsonantearen aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-10.3039325	2.240967	-4.5979847	4.265973e-06
Helduak	4.8024307	1.740876	2.7586285	5.804447e-03
Gazteak	9.3690674	1.925660	4.8653808	1.142366e-06

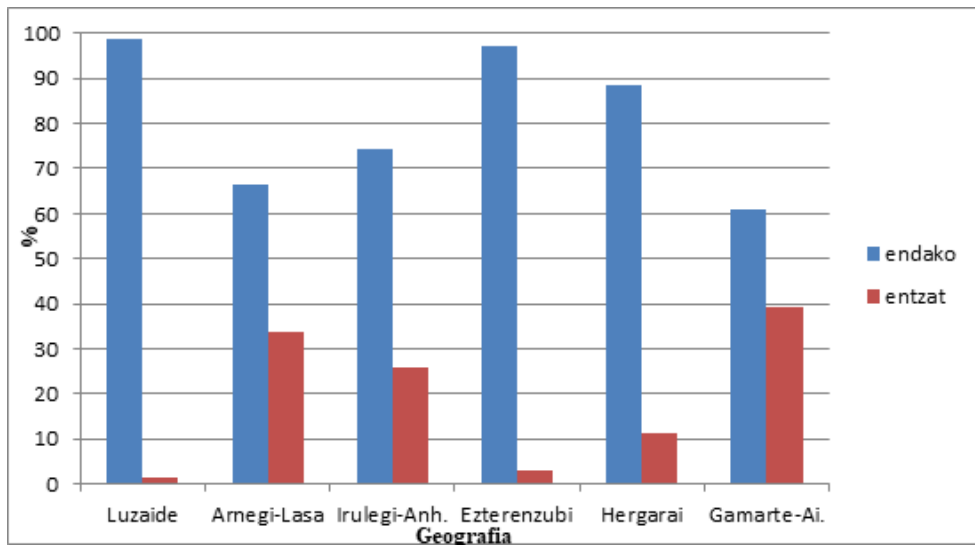
Adin-taldeen artean biziki alde handiak ditugu. Adinekoek aldaera ahostuna darabilte ia % 100ean; helduen aldaera ahoskabearen ehunekoa % 16,08ra heltzen da; eta gazteen kasuan, azkenik, helduen ehunekoak alderantziz agertzen zaizkigu; hots, erabateko haustura gertatu da helduen eta gazteen artean. Hain zuzen ere, aldaera ahostuna erabat sistematikoa izatetik galzorian egotera igaro da. Erran dugun bezala, tradizio idatzi nafar-lapurtarrean, ahoskabea erabiltzen da; horrez gainera, Euskal Herriko ipar-ekialdean, ahostuna eremu murrizteko aldaera ere bada. Bi faktore horiek egoera erabat uzkaileza eragin dute. Adinekoen eta helduen eta adinekoen eta gazteen arteko aldeak estatistikoki esanguratsuak dira. Luzaideren eta beste eremuen arteko etena, kasu honetan ere, gazteen artean da nabariena.

6.7. Destinatiboa

6.7.1. Geografiaren arabera

25. taula. Destinatiboko aldaeren kopuru eta ehunekoak geografiaren arabera.

	-endako		-entzat	
	Kop.	%	Kop.	%
Luzaide	150	98,68	2	1,32
Arnegi-Lasa	95	66,43	48	33,57
Irulegi-Anhauze	81	74,31	28	25,69
Ezterenzubi	163	97,02	5	2,98
Hergarai	208	88,51	27	11,49
Gamarte-Ainhiza	146	60,83	94	39,17

15. irudia. Destinatiboko aldaeren ehunekoak geografiaren arabera.

26. taula. Destinatiboko aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa geografiaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-13.723641	3.780453	-3.6301577	0.0002832481
Arnegi-Lasa	7.343499	3.196439	2.2974000	0.0215959640
Irulegi-Anhauze	5.351785	3.261167	1.6410646	0.1007840098
Ezterenzubi	1.901810	3.191781	0.5958460	0.5512780812
Hergarai	4.593574	3.049654	1.5062607	0.1320002612
Gamarte-Ainhiza	4.716987	3.064146	1.5394136	0.1237033596

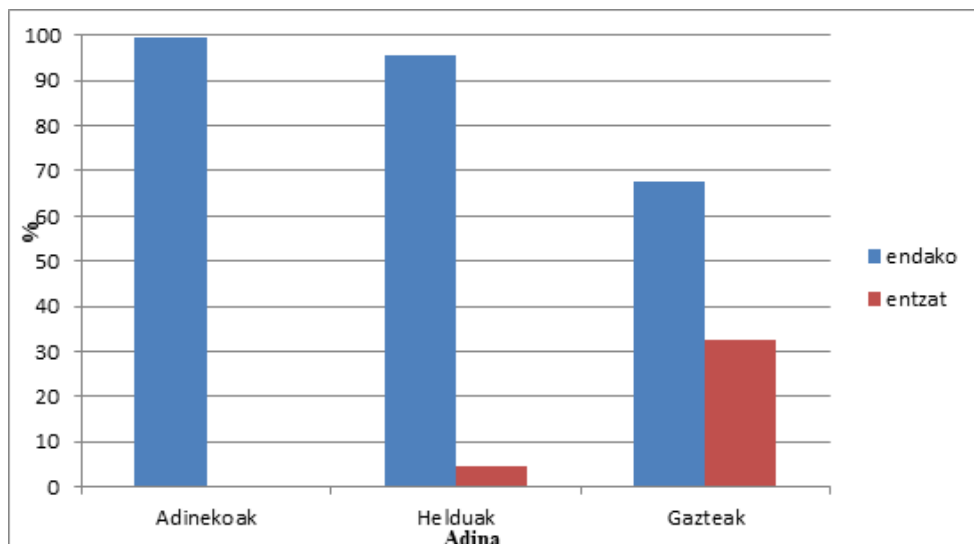
Ohi bezala, Luzaide eta Ezterenzubi dira eremurik gordetzailenak, beraiek baitute *-endako* aldaeraren ehunekorik altuena. Eremurik berritzaileena, berriz, Gamarte-Ainhiza da, baita Arnegi-Lasa ere. Luzaideren eta Arnegi-Lasaren arteko aldea estatistikoki esanguratsua da. Iparraldeko batuaren eraginez nagusitzen ari den *-entzat* aldaera berria ez da Luzaidera iritsi, nahiz eta Hegoaldeko batuan ere aldaera haxe erabili. Horrek salatzen du Luzaide eta gainerako eremuak grabitazio-zentro desberdinen eraginpean daudela. Aldaera honen kasuan, Hegoaldeko batuak ez du eragin handirik izan Luzaiden.

6.7.2. Adinaren arabera

27. taula. Destinatiboko aldaeren kopuru eta ehunekoak adinaren arabera

	<i>-endako</i>		<i>-entzat</i>	
	Kop.	%	Kop.	%
Adinekoak	233	99,57	1	0,43
Helduak	210	95,45	10	4,55
Gazteak	400	67,45	193	32,55

16. irudia. Destinatiboko aldaeren ehunekoak adinaren arabera.

28. taula. Destinatiboko aldaeren arteko aldeari dagokion analisi estatistikoa adinaren arabera.

	Estimate	Std. error	Statistic	P. value
(Intercept)	-13.723641	3.780453	-3.6301577	0.0002832481
Helduak	3.907983	3.040899	1.2851404	0.1987432294
Gazteak	6.897313	2.792640	2.4698184	0.0135181644

-entzat aldaerak biziki presentzia txikia du adinekoengan eta helduengan. Ehunekoa ikaragarri hazten da, ordea, gazteengana jauzi eginez gero. Adinekoen eta gazteen arteko aldea estatistikoki esanguratsua da.

-entzat aldaera ohikoa izan da lapurteraz, orain arte Ipar Euskal Herrian prestigioa izan duen euskalkian, hain zuzen ere. Gainera, tradizio idatzi nafar-lapurtarrean ere aldaera horren alde egin dela ikusi dugu. Eredu hori hedatzen joan da azken urteetan Iparraldeko euskal munduan zehar; besteak beste, iratiaren edo ikastolen bidez. Hori dela eta, Garaziko eremu batzuetan -entzat erabiltzen hasi dira gazteak; ez, ordea, Iparraldeko euskal mundutik eta eredu nafar-lapurtarretik azkenaldian urrundurik dabilen Luzaiden.

7. Ondorioak

Uste genuen bezalaxe, datuek Luzaide eta beste herrien arteko muga politikoa hizkuntza-muga bihurtzen ari dela adierazten digute.

Alde batetik, frantsesaren eraginez hedatzen ari diren hizkuntza-aldaeren adibide-rik ez dugu Luzaiden. Hala gertatzen da dardarkari ubularrarekin, eta [t̪] → <ɰ> / _[i, j] bilakabidearen [t̪] aldaerarekin. ∅ → <ə> / C_## bilakabidearen kasuan, berriz, [ə] aldaeraren adibide gutxi batzuk baino ez ditugu Luzaiden, gehienak azken urteetan Arnegin bizi den bertako gazte batenak. Dardarkarien eta ∅ → <ə> / C_## bilakabidearen kasuan, mugaren bi aldeetako adinekoen artean, jada, badago desberdintasunik, mugatik iparraldera daudenen artean, frantsesetik heldu diren aldaerak hedatzen hasirik daudelako. Helduen kasuan, mugatik hegoaldekoekiko aldea anitz handitzen da; batez ere, dardarkariei dagokienez. [t̪] → <ɰ> / _[i, j] bilakabidearen kasuan, mugatik iparraldeko helduen artean hasten dira frantsesetikako aldaeren lehen adibideak agertzen, baina gazteen kasuan handitzen da gehien haien kopurua.

Bestetik, Luzaide eta gainerako eremuak barietate supralokal desberdinen eraginpean daude: mugatik iparraldera dauden eremuetan (Arnegi-Lasa, Irulegi-Anhauze, Ezterenzubi, Hergarai eta Gamarte-Ainhize), nafar-lapurteraren ondorengoa den Iparraldeko batuaren eragina azpimarratu behar da. Eragin hori helduengan hasten da agertzen, baina gazteen artean du presentziarik handiena. Hala erakutsi digute aditz laguntzaile ditransitiboetako eta datibodun aditz laguntzaile iragangaitzetako datiboaren lehen pertsonako morfemari dagokion lehen kontsonante ahoskabeak eta destinatiboko *-entzat* aldaerak.

Euskararen egoera ez da ona gaur egun Iparraldean. Hori dela eta, euskaraz mintzatzekotan, bertako gazteak derrigorturik daude sare sozial zabalak sortzera; hots, hainbat herritako lagunak izatera, eta besta egiteko tenorean ere alde batetik bestera mugitzera. Hots, gazteek ibarretik kanpora harreman ugari dituzte, eta horrek *levelling*-a errazten du; izan ere, hango eta hemengo jendearen euskara nahasi egiten da, jendea bera nahasten den bezalaxe. Gazte hauek ikastoletan ikasten duten euskara ez dago Iparraldeko batutik urrun, eta beraiek mugitzen diren euskal munduan ere barietate hori da nagusi. Garazin munta handia duten Iparraldeko irriati euskaldunetan ere, barietate horixe erabiltzen dute.

Luzaidarrengana ez da heldu eredu nafar-lapurtarraren eragin handirik. Ez dugu kontsonante ahoskabe anitz aditz laguntzaile ditransitiboetako eta datibodun aditz laguntzaile iragangaitzetako datiboaren lehen pertsonako morfeman, ezta *-entzat* aldaeraren adibide anitz ere, nahiz eta Hegoaldeko batuan ere aldaera horixe erabili. Luzaiden, euskara batuak badu eraginik aditz laguntzaile ditransitiboetako **i* erroak salatzen duenez. Euskara batu hori erdialdeko hizkeran oinarriturik dago; hots, Hegoaldeko batua da. Hori frogatu digu *-(e)tatik* ablatibo mugagabe eta pluralak. Hegoaldeko batuaren eragina gazteengan baino ez dugu atzeman. Beraz, horrek erran nahi du Hegoaldera begira jartzen hasi direla Luzaideko gazteak, nahiz eta geografikoki Iparraldean egon.

Handia da erdialdeko euskara euskara batuan izaten ari den eragina. Gipuzkoa-ko hiriburu Donostia da Hego Euskal Herriko hiririk euskaldunena, eta Gipuzkoa herrialderik euskaldunena. Horrez gainera, Gipuzkoa eta Bizkaia dira ekonomikoki eta demografikoki beste lurraldeei nagusitzen zaizkienak. Hori dela eta, Hegoaldean, euskara batua gero eta gehiago ari zaio hurbiltzen Gipuzkoa inguruko euskarari; bestela, ez genezake konpreni hain urrunekoa den *-(e)tatik* aldaera Luzaideraino heltzea.

Orainokoan, bederen, Garraldan egiten dute DBH luzaidar gehienek, eta Batxilergoa, berriz, Iruñean. Hegoaldetik heldu dira, halaber, irakasleak Luzaide-ko eskolara. Iruñearekiko mendekotasuna dute hainbat gauzatarako, eta administrazioaren aldetik ere, hura da haien hiriburua. Halaber, Hegoaldetik heldu dira gazteek telebistaren edota Interneten bidez kontsumitzen dituzten produktuak. Horrek guztiak eragiten du erdialdeko euskararen eragin nabaria duen Hegoaldeko batua Luzaideraino heltzea.

Eta Hegoaldean erabiltzen den euskara batu horrek ba ote du eraginik mugatik iparraldera? Eragina ez da hutsa, gehienbat Luzaiden erabiltzen dira **i* eta *-(e)tatik* aldaerak, baina beste eremuetako gazteen artean ere ageri dira; dena den, kopuru apala dute, oro har. Iparraldean, urrun ikusten dute Hegoaldeko batua, Gipuzkoako euskararen eta gaztelaniaren kutsua du beraiendako; horixe da, hain zuzen ere, Iparraldeko batuaren arrakastaren gakoetarik bat. Hori dela eta, logikoa da erdialdetik (Gipuzkoa ingurutik) heldu diren hizkuntza-aldaerak gutxi erabiltzea.

Eremurik gordetzailleena Ezterenzubi dela ikusi dugu behin baino gehiagotan. Herri hori mendiek bakarturik dago, eta identitate handia du. Besta-komite handia du biziki³, eta egungo egunean ere, gazte anitz laborantzatik bizi da. Gazte biziki gutxi ikasten du ikastolan, nahiz eta badiren gazte euskaldunak herrian; euskara etxean ikasi dute, hain zuzen ere. Luzaide ere gordetzaille agertu da frantsesetik eta Iparraldeko batutik heldu den eraginari dagokionez.

Ez da argi ikusi ahal izan zein izan daitekeen behin eta berriro berritzaile den eremua. Hegoaldeko batutik datorren eraginaren kasuan, argi dago Luzaide dela eremurik berritzaileena, baina Iparraldeko batuaren eta frantsesaren eraginaren kasuan, ez da eremu bat besteen aitzinean, era argian, berritzaile ageri.

Orain arte, euskarari buruz egin diren lan bariasionista garrantzitsu guztiek (Haddican, 2005; Ensunza, 2015; Lujanbio, 2016; Eguskiza, 2019) agertu dute euskara batua tokian tokiko euskararen izaten ari den eragin handia; hala ere, intentsitate handiagoarekin edo txikiagoarekin, leku bakoitzeko hizkerek (edo euskalkiek) bizirik jarraitzen dute. Beraz, estandarrari buruz, berdintzea gertatzen ari da, baina hizkerek kolorea izaten segitzen dute. Guk ere halaxe frogatu ahal izan genuen Garazin (Artzelus, 2021), eta lan honetan ere hori salatzen du zenbait aldagaik. Haatik, oraingoan, ikusi ahal izan dugu euskal hizkeretan ez duela euskara batuak bakarrik eraginik; frogatu ahal izan dugunez, bi euskara batu edo bi barietate supralokal sortzen ari dira, eta mugaren alde banatan ari dira eragina izaten.

---

3. Herriko jaiak antolatzeke herriko gazteek osatzen duten taldeak dira besta-komiteak. Herri anitz biziki txikiak direnez, komite horiek dira herriko gazteek elkar ezagutzeko aukera bakarrenetarik.

Etorkizunera begira, mugak euskararen duen eragin linguistikoa izartzen segitze aldera, beharrezkoa litzateke Iparraldeko batuaren eta Hegoaldeko batuaren izaerari buruzko ikerketa gehiago egitea. Interesgarria litzateke, adibidez, Xareta ibarreko kasua aztertzea. Garaziko egoera bertsua atzematen ahal dugu ibar horretan ere, han ere behinola zegoen *continuuma* hausten ari baita mugaren eraginez.

Aipamenak

- Artzelus, Alexander (2019): «Garaziko hizkuntza-aldakortasuna geografiaren, adinaren eta generoaren arabera», *FLV*, 127, 153-188.
- , (2020a): «Garaziko euskararen azterketa diafasikoa», in Ekaitz Santazilia, Dorota Krajewska, Eneko Zuloaga eta Borja Ariztimuño (argtz.), *Fontes Linguae Vasconum 50 urte. Ekarpak berriak euskararen ikerketari*, Nafarroako Gobernua, Iruñea, 63-80.
- , (2020b): «Garaziko gazteen hizkuntza-aldakortasuna hezkuntza-ereduaren eta praktika-komunitatearen arabera», in Iñaki Camino, Xabier Artiagoitia, Irantzu Epelde eta Koldo Ulibarri (argtz.), *Eibartik Zuberoara euskalkietan barrena. Koldo Zuazori gorazarre*, UPV/EHU, Bilbo, 89-114.
- , (2021): *Garaziko euskararen hizkuntza-aldakortasuna*, EHUko doktorego-tesi argitaragabea.
- Aintziburu, Anjel (2009): *Luzaiden Gaindi 2*, Elkar, Donostia.
- Auer, Peter eta Hinskens, Frans (1996): «The Convergence and Divergence of Dialects in Europe. New and not so new developments in an old area», *Sociolinguistica*, 10, 1-30.
- Boersma, Paul eta Weenink, David (2020): *Praat: doing phonetics by computer, Version 5.1*. [computer program], <<http://www.praat.org>> (Kontsulta: 2021-12-26).
- Bonaparte, Louis Loucien (1881): «Observaciones acerca del vascuence de Valcarlos», *Revista Euskara*, 4, 161-166.
- Camino, Iñaki (2009): *Dialektologiatik euskalkietara tradizioan gaindi*, Elkar, Donostia.
- Chambers, Jack eta Trudgill, Peter (1998) [1980]: *Dialectology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Choksi, Nishaant (2013): «Scripting the border: script practices and territorial imagination among Santali speakers in eastern India», *International Journal of the Sociology of Language*, 227, 47-64.
- Eckert, Penelope (2004): «Variation and a Sense of Place», in Carmen Fought (arg.), *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*, Oxford University Press, Oxford, 107-118.
- Eguskiza, Naia (2019): *Hizkuntza aldakortasun geo-soziolinguistikoa Arratian*, UPV/EHUko doktore-tesi argitaragabea, <<https://addi.ehu.es/handle/10810/33204>> (Kontsulta: 2021-12-26).
- Ensunza, Ariane (2015): *Busturialdeko euskararen aldakortasuna denboran eta espazioan*, UPV/EHUko doktore-tesi argitaragabea.
- Gaindegia, (2019): *Euskal Herria eskualdeka. Argazki sozioekonomikoa 2019. Garazi-Baigorri*, <https://atlasak.datuak.net/eskualdeak_EH/dokumentazioa/E75%20-%20GARAZI%20BAIGORRI.pdf> (Kontsulta: 2021-12-26).
- Haugen, Einar (1972): «Dialect, Language, Nation», in Anwar Dil eta Einar Haugen (arg.), *The Ecology of Language. Essays by Einar Haugen*, Stanford University Press, Stanford, 237-254.
- Hernández-Campoy, Juan Manuel (1999): *Geolingüística. Modelos de Interpretación Geográfica para Lingüistas*, Universidad de Murcia, Murcia.

- Hernández-Campoy, Juan Manuel eta Almeida, Manuel (2005): *Metodología de la investigación sociolingüística*, Comares, Málaga.
- Hualde, José Ignacio (1998) [1991]: *Basque phonology*. Routledge, AEB eta Kanada.
- , (2003): «Segmental Phonology» in José Ignacio Hualde eta Jon Ortiz de Urbina (argtz.), *A grammar of Basque*, Mouton de Gruyter, Berlin, 15-65.
- Irizar, Pedro (1981): *Contribución a la dialectología de la lengua vasca* (I), Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, Donostia.
- , (1999): *Morfología del verbo auxiliar bajo navarro oriental: (estudio dialectológico)* (3 liburuki), UPV/EHU, Leioa
- Johnstone, Barbara (2004): «Place, Globalization, and Linguistic Variation» in Carmen Fought (argtz.), *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*, Oxford University Press, Oxford, 65-83.
- Labov, William (1966): *The social stratification of English in New York City*, Center for Applied Linguistics, Washington D.C.
- , (1972): *Sociolinguistic patterns*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- , (1984): «Field methods of the project on linguistic change and variation» in John Baugh eta Joel Sherzer (argtz.), *Language in use: readings in sociolinguistics*, Prentice Hall., Englewoods Cliffs NJ, 28-66.
- Lafitte, Piarres (1944): *Grammaire basque: (navarro-labourdin litte raire)*, <<http://meta.gipuzkoakultura.net/handle/10690/468>> (Kontsulta: 2021-12-26).
- Lujanbio, Oihana (2016): *Hizkuntza-aldakortasuna euskaran. Nafarroa ipar-mendebaldeko bi udalerritan egindako azterketa*, UPV/EHUko doktore-tesi argitaragabea.
- Mattheier, Klaus (1980): *Pragmatikund Soziologie der Dialekte: Einführung in die kommunikative Dialektologie des Deutschen. Uni-Taschenbücher*, 994, Quelle & Meyer, Heidelberg.
- Milroy, James (1992): *Linguistic Variation and Change*, Basil Blackwell, Oxford.
- Milroy, Lesley (1980): *Language and Social Networks*, Basil Blackwell, Oxford.
- Oihartzabal, Beñat (2009): Norantz proiektua datu-basea, <<https://www.norantz.org>> (Kontsulta: 2021-12-26)
- Oñederra, Miren Lourdes; Jauregi, Oroitz eta Epelde, Irantzu (2014): «Hiztunaren fonema inbentarioa eta elebitasun goiztiarra: euskara gehi frantsesa vs. euskara gehi gaztelania», *Lapurdum*, 18, 75-95.
- Salaberri, Patxi (2000): «Luzaideko euskara, Mezkirizkoaren eta Aezkoakoaren argitan», in K. Zuazo (argtz.), *Dialektologia gaiak*, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz, 223-259.
- Sankoff, Gillian (1980): *The Social Life of Language*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Santazilia, Ekaitz (2009): «Luzaideko hizkuntz bariazioa Philadelphia», *FLV*, 41, 219-248.
- Siadeco, (1979): *Hizkuntz Borroka Euskal Herrian*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Sobrero, Alberto (1996): «Italianization and variations in the repertoire: the Koinai», *Sociolinguistica*, 10, 105-111.
- Soziolinguistika Klusterra (2016): Euskararen Datu Soziolinguistikoaren Biltegia, <<http://www.soziolinguistika.eus/edb/index.php?lurraldea=h644>> (Kontsulta: 2021-12-26).
- Tuan, Yi Fu (1975): «Place: An Experiential Perspective», *Geographical Review*, 65, 151-165.
- Txillardegui, (1980): *Euskal Fonologia*, Ediciones Vascas, Donostia:
- Zuazo, Koldo (1998): «Euskalkiak, gaur», *FLV*, 30, 191-233.
- , (2008): *Euskalkiak, euskararen dialektok*, Elkar, Donostia.

